

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Diplomová práce

PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ PROCES

Gabriela Říhová

Plzeň, 2014

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma Právo na spravedlivý proces zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala“

Plzeň, březen 2014

.....

OBSAH

1 Úvod	1
2 Historický vývoj práva na spravedlivý proces	3
2.1 <i>Vybrané zahraniční dokumenty</i>	3
2.1.1 Antika – římské právo	3
2.1.2 Magna charta libertatum	3
2.1.3 Habeas corpus act	4
2.1.4 English bill of rights	5
2.1.5 Ústava USA, Dodatky k Ústavě	5
2.1.6 Deklarace práv člověka a občana	6
2.2 <i>Dokumenty platné na území České republiky</i>	7
2.2.1 Stadionova ústava 1849	7
2.2.2 Prosinčová ústava	8
2.2.3 Ústavní listina ČSR č. 121/ 1920	9
2.2.4 Ústava 9. května	9
2.2.5 Ústava ČSSR 1960	10
3 Postavení práva na spravedlivý proces mezi základními právy	11
3.1 <i>Klasifikace dle generací</i>	11
3.2 <i>Klasifikace dle statusu</i>	12
3.3 <i>Klasifikace dle subjektů</i>	12
3.4 <i>Klasifikace dle účelu právní úpravy</i>	14
4 Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces obecně	15
4.1 <i>Spravedlnost</i>	15
4.2 <i>Právo na spravedlivý proces v literatuře a judikatuře</i>	18
5 Prameny práva na spravedlivý proces	22
5.1 <i>Mezinárodní prameny</i>	22
5.1.1 Všeobecná deklarace lidských práv	22
5.1.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	24
5.2 <i>Evropské prameny</i>	25
5.2.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	25
5.2.2 Listina základních práv Evropské unie	27
5.3 <i>Vnitrostátní prameny</i>	28
5.3.1 Ústava České republiky	29
5.3.2 Listina základních práv a svobod	30

6 Doktrína práva na spravedlivý proces	33
6.1 Právo na přístup k soudu (právo na soudní ochranu)	33
6.2 Přístup k nezávislému a nestrannému soudu	35
6.2.1 Orgán zřízený zákonem	35
6.2.2 Nestrannost	36
6.2.3 Nezávislost	37
6.3 Právo na soudní přezkum správních rozhodnutí	38
6.4 Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem	39
6.5 Právo odepřít výpověď	41
6.6 Právo na právní pomoc	43
6.7 Rovnost účastníků v řízení	46
6.8 Právo na tlumočnicka	48
6.9 Právo na zákonného soudce	50
6.10 Zásada veřejnosti jednání	51
6.11 Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege	53
6.12 Rozhodnutí o vině a trestu	54
6.13 Presumpce nevinny	55
6.14 Právo na obhajobu	56
6.15 Právo obviněného odepřít výpověď	58
6.16 Ne bis in idem, res iudicata	58
6.17 Zákaz retroaktivity	59
7 Instituce zaručující právo na spravedlivý proces	61
7.1 Ústavní soud České republiky	61
7.2 Evropský soud pro lidská práva	63
8 Závěr	66
Seznam zdrojů	67
Resumé	73

1 Úvod

„Pokud zanikne spravedlnost, není žádný důvod, aby lidé žili na Zemi.“¹, tímto citátem Emanuel Kant vyjádřil, jak významná je spravedlnost pro rovnováhu a smysl života na Zemi. I tento pohled byl jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla psát diplomovou práci na téma Právo na spravedlivý proces. Dalším důvodem bylo, že právo na spravedlivý proces tvoří základ každého demokratického státu a je právem každého z nás.

Cílem mé práce je podat srozumitelný pohled na danou problematiku. Pojem právo na spravedlivý proces není jasně vymezen žádnou definicí, a proto se pokusím o co nejjasnější výklad z několika pohledů.

Z počátku se zaměřím na téma z hlediska historie, které se budu věnovat v kapitole s názvem Historie práva na spravedlivý proces. Zde popisují historicky významné dokumenty, které znamenaly prvotní zakotvení práva na spravedlivý proces a jeho začlenění mezi ostatní základní práva. Později se tyto dokumenty také staly nepostradatelným základem pro vývoj demokratických zemí.

Dalším mezníkem pro výklad práva na spravedlivý proces bude jeho postavení mezi základními právy. Pro určení tohoto postavení použiji několik kvalifikačních hledisek, která mi usnadní vymezení jeho pozice a zařazení do některých ze skupin základních práv a svobod.

Za velmi důležité považuji se v této práci věnovat i samotnému slovu spravedlnost. Proto budu věnovat významu tohoto slova samostatnou kapitolu. Nejprve definuji tento pojem výroky filozofů, kteří však dodnes nedošli k ucelené definici, a poté pomocí judikatury, která se s tímto pojmem musela také vypořádat.

V následující části mé se zaměřím na dokumenty významné pro Českou republiku obsahující ustanovení práva na spravedlivý proces, které rozdělím v kapitole Prameny práva na spravedlivý proces podle jejich územní platnosti na vnitrostátní, evropské a mezinárodní. Koncepce jednotlivých pramenů bude tvořena způsobem vzniku, závazností a obsahem daného pramene.

¹ SVOBODA, Martin. Immanuel Kant citáty. [online] [cit. 2. 1. 2014]. Dostupné z: <http://citaty.net/autori/immanuel-kant/>

Nejpodstatnější výklad práva na spravedlivý proces bude obsahem kapitoly Doktrína práva na spravedlivý proces. Kapitola zahrnuje veškeré principy a zásady tvořící právo na spravedlivý proces. Principy budu postupně rozebírat v pořadí, jak je zakotvuje Listina základních práv a svobod ve svých člancích. Mým cílem bude každý princip definovat co nejsrozumitelnějším způsobem, aby každý pochopil smysl jednotlivých práv, která jsou mu ve smyslu práva na spravedlivý proces poskytována.

V poslední části diplomové práce se zaměřím na instituce poskytující ochranu osobám, kterým bylo narušeno právo na spravedlivý proces. Zejména popíši Ústavní soud České republiky stojící mimo soustavu obecných soudů a Evropský soud pro lidská práva, v jehož pravomoci je rozhodovat o stížnostech týkajících se porušení základních práv a svobod vyplývajících z Evropské úmluvy lidských práv a základních svobod.

2 Historický vývoj práva na spravedlivý proces

2.1 Vybrané zahraniční dokumenty

2.1.1 Antika – římské právo

Právo na spravedlivý proces řadíme mezi základní práva, jimiž jsou například rovnost, svoboda myšlení, právo na lidskou důstojnost. V době antiky nebyla tomuto právu, věnována taková pozornost jako výše uvedeným základním právům. Právo na spravedlivý proces bylo v pozitivním právu zakotveno až ve středověku jako jedno z prvních.²

2.1.2 Magna charta libertatum

Jednu z prvních zmínek o právu na spravedlivý proces najdeme ve Velké listině svobod z roku 1215 jinak také známou pod latinským názvem Magna Charta Libertatum. Jedná se o jeden z nejdůležitějších dokumentů anglických dějin, který je často považován za jádro anglického ústavního vývoje. Tento dokument byl nucen Jan Bezzemek podepsat 19. června 1215 po neúspěšných válečných konfliktech s Francií na popud „tzv. *Velké koalice baronů, rytířů a některých měst.*“³

Listina je rozdělena na 63 částí týkajících se celé řady práv. V první řadě si takzvaná Velká koalice baronů, rytířů a měst ve Velké listině svobod potvrdila, že anglická církev je svobodná a její svoboda nebude porušena. V dalších člancích se hovoří například o dědictví, majetku, městech. Pro nás je ale nejdůležitější článek 39. „*Žádný svobodný ať není zatčen ani uvězněn ani zbaven (pozemkového) majetku ani prohlášen za psance ani poslán do vyhnanství nebo jakkoliv zbaven svého postavení žádným jiným způsobem ani proti němu nebudeme postupovat silou jinak než bez zákonného rozsudku jemu na roveň postavených peerů nebo*

² MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. Ediční řada Lidská práva. ISBN 978-807-3577-483. Str. 18

³ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, 879 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-807-2016-884. Str. 40

podle práva země. ⁴ Z tohoto článku lze vyčíst právo na spravedlivý proces ve smyslu uložení trestu pouze na základě zákona – zákonného rozsudku. Jako zajímavý lze shledat i článek 21, ve kterém se dočteme, že pokud bude pokutován baron či hrabě, je potřeba, aby byl pokutován sobě rovným, čl. 40. podle něho nesmí být nikomu odepřena spravedlnost či právo, čl. 52, z něho vyplývá právo toho, komu bude něco vyvlastněno či bude vyhnán bez zákonného rozsudku, jeho práva budou obnovena nebo rozhodne dvacet pět baronů a čl. 55, jasně odpouští nespravedlivě uložené pokuty a poplatky.⁵

2.1.3 Habeas corpus act

Důležitým dokumentem nejenom pro anglické dějiny je zákon Habeas Corpus (Amendment) Act z roku 1679. Tento zákon vydal za své vlády Karel II. Stuart. Pro jednotlivce tento dokument představoval procesně právní ochranu osobní svobody, pokud by mělo dojít k zatčení a věznění.

Habeas Corpus Act řeší zejména otázku trestního řízení. Konkrétně, aby byli obvinění na základě příkazu vydaného soudem včas před tento soud předvedeni. Včasné předvedení mělo za úkol chránit již výše uvedenou osobní svobodu a to takovým způsobem, že správce či šerif vězení, kteří uvěznili danou osobu, museli před soudem, co nejdříve uvést okolnosti pro zadržení. Na základě těchto důvodů poté soud buď rozhodl o propuštění, nebo o dalším věznění. Došlo-li k neoprávněnému věznění, mohl soud uložit správci či šerifovi vězení finanční pokutu nebo dokonce odejmout úřad. V Dokumentu se nachází ještě další důležitá práva pro uvězněné, např. uvězněný se mohl odvolat, stěžovat si u lorda kancléře či lorda strážce Velké pečeti Anglie nebo u soudce nejvyšších soudních stolic Jeho Veličenstva. Mohl se nechat propustit na svobodu po zaplacení kauce a složení slibu, že se dostaví k soudu. Pro osvobozené tu byla začleněna zásada *ne bis in idem* (ne dvakrát o témž) a to pod pokutou 500 liber.

⁴ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, 879 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-807-2016-884. Str. 204

⁵ Tamtéž Str. 204 n.

2.1.4 English bill of rights

Anglická listina svobod z roku 1689 též English Bill of Rights byla po pádu Stuartovské dynastie předložena k podepsání Vilémovi III. a jeho ženě Marii. Obnovila některá lidská práva, která předchozí panovník Jakub II. Stuart porušoval. Zajímavost Listiny jsou právě popsány jednotlivé poklesky Jakuba II. Stuarta. Bill of Rights měla například znovu zaručit, že nebudou vynucovány nepřiměřené pokuty, kauce, ukládány nepřiměřené tresty, porotci budou vybíráni a voleni.⁶

2.1.5 Ústava USA, Dodatky k Ústavě

V amerických dějinách je nutno v tomto ohledu zmínit Ústavu z roku 1791. Byla přijata 17. září 1787 a ratifikována konventy devíti států. To vedlo k platnosti ústavy právě ve státech, kde byla schválena. Ústavu tvoří články I-VII. V těchto člancích je zakotvena moc zákonodárná, výkonná, soudní, pravomoci jednotlivých států a jejich omezení, postup pro přijetí dodatků k Ústavě, právní síla Ústavy (dalších zákonů) a poslední článek se věnuje již výše popsané ratifikaci.

Z hlediska vývoje práva na spravedlivý proces na území České republiky jsou důležité Dodatky k Ústavě z roku 1971 (dále jen „Dodatky“). Dodatky byly přijaty na základě článku V. Ústavy z roku 1971. Dnes se na ně hledí jako na Listinu práv. Z pohledu práva na spravedlivý proces jsou nejzajímavějšími dodatky V- VIII. Dodatek V. se zabývá řádně podanou žalobou, protože pouze ten, na koho byla podána řádná žaloba, se má zodpovídat ze svého zločinu, zakotvuje zásadu *ne bis in idem*: „*nikdo nesmí být dvakrát trestán ohrožením života nebo zdraví pro týž poklesek*“⁷ a stanovuje řádný soudní proces. Dodatek VI. rozebírá jednotlivá práva obžalovaného: na rychlé a veřejné líčení, nestrannou porotu, právo na informace o příčině a povaze obžaloby, právo na svědky atd. Ve

⁶ KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, 879 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-807-2016-884. Str. 275

⁷ TINDALL, George Brown a David E SHI. *Dějiny Spojených států amerických*. 5. dopl. vyd. Překlad Alena Faltýsková. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 1996, 897 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1065-883. Str. 807

zbylých dvou člancích najdeme zákaz nadměrných kaucí, požadování nadměrných pokut, krutých trestů.⁸

2.1.6 Deklarace práv člověka a občana

Také francouzská Deklarace práv člověka a občana (dále jen „Deklarace“) patří mezi významné dokumenty zásadní pro český právní řád. Byla přijata ve Francii ústavodárným shromážděním 26. srpna roku 1789. Deklaraci ve Francii přijali po vzoru Ameriky dříve než ústavu. Na tomto postupu se shodli jednohlasně všichni poslanci, kteří byli pověřeni ústavu vypracovat. Poslanci se domnívali, že pokud vznikne Deklarace dříve než ústava, bude možné, aby ústava vznikla na základě práv a rovněž je mohla ochraňovat. V deklaraci byla uznána práva jako svoboda, rovnost, svoboda vyznání atd.⁹ Právo na spravedlivý proces, co se týče trestního řízení, bylo upraveno v čl. 7-9.

„7. Každý člověk může být obžalován, zatčen nebo uvězněn pouze v případech stanovených zákonem a pouze způsoby, které zákon předepisuje. Ti, kteří vyžadují, vyhotovují, vykonávají nebo dávají vykonávat svévolné příkazy, mají být potrestáni; ale každý občan předvolaný nebo vzatý do vazby na základě zákona musí okamžitě poslechnout, jinak se stává vinným pro odpor .

8. Zákon má stanovit pouze tresty, které jsou nezbytně a zřejmě nutné; každý může být potrestán pouze na základě zákona, schváleného a vyhlášeného před spáchaným činem a zákonně prováděného.

*9. Každý člověk je pokládán za nevinného až do té doby, kdy je prokázána jeho vina; jestliže se pokládá za nezbytné zatknout jej, každá přísnost, která by nebyla nutná k zajištění jeho osoby, má být přísně potlačena.*⁴⁰

V těchto člancích najdeme zásady trestního řízení dodnes užívající. V českém právním řádu je dnes najdeme uvedené v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní

⁸ TINDALL, George Brown a David E. SHI. *Dějiny Spojených států amerických*. 5. dopl. vyd. Překlad Alena Faltýsková. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 1996, 897 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1065-883. Str. 807

⁹ FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. Vyd. 1. Překlad Jitka Matějů, Doubravka Olšáková. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 703 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1064-039. Str. 160 n.

¹⁰ MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. Ediční řada Lidská práva. ISBN 978-807-3577-483. Str. 22

zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní zákoník) a v zákoně č. 141/1961Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní řád). Jedná se zejména o zásadu zákonnosti dle §12 odst. 1 trestního zákona „*Jen trestní zákon vymezuje trestné činy a trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit*“, o obecné zásady při ukládání trestních sankcí, které obecně stanovují, že trestní sankci je možno uložit pouze na základě zákona, nesmí být krutá ani nepřiměřená a musí se při jejím ukládání přihlídnout k povaze a závažnosti trestného činu¹¹, o zásadu stíhání jen ze zákonných důvodů dle §2 odst. 1 trestního řádu a v neposlední řadě nesmíme zapomenout na zásadu presumpce nevinny stanovenou §2 odst. 2 trestního řádu „*Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.*“

Ani následující jakobínské období dostatečně nerespektovalo práva jednotlivce jako takového. Samotné zásady nepomohly tomu, aby trestní soudnictví posuzovalo případ od případu samostatně a podle konkrétní situace.¹²

2.2 Dokumenty platné na území České republiky

2.2.1 Stadionova ústava 1849

Zmínka o prvních podobách práva na spravedlivý proces se nachází u nás v 19. století konkrétně ve Stadionově ústavě roku 1849. Ústava je pojmenována po rakouském ministru vnitra a lze ji nazývat také jako oktrojovanou (panovník vydal ústavu sám bez souhlasu parlamentu). Tato ústava měla za úkol sjednotit a centralizovat země rakouské říše.

Ústavu tvoří 123 paragrafů, které jsou rozděleny do 16 částí. Najdeme zde např.: část O říši, která zakotvuje jednotu zemí patřících do rakouské říše a jejich svobodu, část O císaři potvrzující dědičnost Habsbursko – Lotrinské monarchie, část O moci zákonodárné dle ústavy vykonávanou císařem, sněmem říšským, sněmy zemskými atd. Část ústavy zachycující prvek práva na spravedlivý proces

¹¹ Podle §37 - §38 zákona č.40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹² MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. Ediční řada Lidská práva. ISBN 978-807-3577-483. Str. 22

je nazvána O říšském právu občanském.¹³ Konkrétně lze hovořit o § 24 „ *V žádné zemi korunní nesmí mezi příslušníky jejími a příslušníky jiné země korunní jaký rozdíl býti ve právu občanském ani hrdelním, v řízení právním ani v rozdělení veřejných břemen. Rozsudky soudů všech korunních zemí Rakauských, nabyvše moci právní, mají ve všech těch zemích stejnou platnost i mohou býti vykonány.*“¹⁴

2.2 2 Prosincová ústava

Prosincová ústava byla tvořena několika ústavními zákony (zákon č. 141 o říšském zastupitelstvu, č. 142 o všeobecných právech státních občanů, zákon č. 143 o říšském soudu, zákon č. 144 o moci soudcovské, zákon č. 145 o moci vládní a výkonné), které přijala říšská rada 21. prosince 1867. Obecně touto ústavou došlo k posílení moci panovníka a zakotvení dualismu. „ *Pro české země tento stav znamenal v podstatě začlenění do celku, v němž původní národní a státní práva zanikla. Šlo samozřejmě i o ústavní dualismus se značným zásahem do organizace státního práva.*“¹⁵

I v Prosincové ústavě jsou zakotveny prvky práva na spravedlivý proces. V zákoně č. 142 o všeobecných právech občanů, konkrétně na článek 2 zakotvující rovnost všech občanů před zákonem. I zákon č. 144 o moci soudcovské zakládá právo na spravedlivý proces, konkrétně nezávislost soudců a to v čl. 6 „ *Soudci jsou ve výkonu svého soudcovského úřadu samostatní a nezávislí.....*“; veřejné a ústní jednání v čl. 10 „ *Jednání rozhodujícím soudcem jsou v občanskoprávních a trestněprávních záležitostech ústní a veřejná. Výjimky stanoví zákon. V trestním líčení platí zásada obžalovací.*“, oddělení soudnictví od

¹³ MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 449 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1502-X. Str. 200 n.

¹⁴ MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 449 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1502-X. Str. 202 Tištěný exemplář německo český je uložen ve sbírce tisků, 1848, 9/18, kart. 9, v českém národním archívu. Byl publikován v „ *Národních novinách*“ č. 58 z 9. 3. 1849

Minulost našeho státu v dokumentech. Praha: Svoboda 1971, Str. 250- 263

¹⁵ ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 3. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 179 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 380. ISBN 80-210-4094-7. Str. 52

správy v čl. 14 a v čl. 15 právo toho, kdo se cítí být poškozen rozhodnutím v soukromých právech na přezkum tohoto rozhodnutí.¹⁶

2.2.3 Ústavní listina ČSR č. 121/ 1920

Podobné platilo i v Ústavní listině ČSR č. 121/1920 vyhlášené dne 6. března 1920. Tato ústava stála na základech klasické teorie dělby moci. Moc byla rozdělena na zákonodárnou, vládní a výkonnou. Jedním z hlavních autorů byl dr. J. Hoetzel, profesor Právnické fakulty UK. Předlohou pro tuto listinu byla nejen americká ústava z roku 1878, ale již výše zmiňovaná Prosinčová ústava nebo ústava třetí francouzské republiky a další zahraniční dokumenty. Ústavu tvořilo nejdříve deset článků, po nichž následovalo šest hlav. Z pohledu práva na spravedlivý proces je důležitá hlava IV. Hned v úvodu hlavy IV. bylo zakotveno, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Na tu navazuje Hierarchie soudů a rozdělení soudů. Ve zbylé části hlavy IV. Ústavní listina ČSR zakotvovala oddělení soudnictví od správy, nezávislost soudců, ústní a veřejná soudní jednání, a pro trestní řízení zde byla uplatněna zásada obžalovací.¹⁷

2.2.4 Ústava 9. května

Ústava 9. května představuje komunistickou ústavu přijatou v Československé republice v poúnorové politické situaci. Ústava některými demokratickými principy svým způsobem navazovala na Ústavu z roku 1920, ale také byla do jisté míry ovlivněna sovětskou ústavou z roku 1936.

Byla tvořena preambulí a dvanácti články, po kterých následovalo 10 kapitol. Články obsahovaly základní ústavní zásady. Ty měly sloužit při interpretaci dalších ustanovení. Co se týká ústavního soudu, tak ten ústava neznala, protože počítala institucí národního shromáždění. Tato instituce se ale nijak nevyužívala. Pokud chceme mluvit v souvislosti s touto ústavou o právu na

¹⁶ MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 449 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1502-X. Str. 224 n.

¹⁷ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010, 640 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-394.

spravedlivý proces, bude to velmi složité. Můžeme sice uvést § 3¹⁸ a hlavu sedmou upravující soudnictví a jeho nezávislost, ale právní praxe se tehdy od ústavy velmi lišila.¹⁹ Již velmi brzo se ukázalo „ že pro komunistický režim byla ustanovení ústavy často jen proklamací, kterou nemíní v praxi dodržovat. Byla také praxí často obcházena a následně měněna a uzpůsobována sovětskému vzoru.“²⁰ Jasně potvrzení této situace představuje zákon č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře, kde o nezávislosti soudů nebyla ani zmínka.

2.2.5 Ústava ČSSR 1960

Socialistická ústava z 11. 7. 1960 nahrazovala Ústavu 9. Května. Zejména komunistická ideologie a politika se staly důvodem pro její přijetí. Tvořilo ji prohlášení o vítězství socialismu a shromáždování sil na přechod ke komunismu, a devíti hlavami o 112 člancích. Po přečtení ústavy zjistíme, že z práva na spravedlivý proces zůstaly pouze „trosky“. Ač v čl. 98 odst. 1 najdeme nezávislost soudů a v dalších člancích právo na obhajobu, veřejné jednání atd. vše nám „krásně“ modifikuje čl. 102 odst. 1 „*Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí a jsou vázáni jedině právním řádem socialistického státu. Jsou povinni řídit se zákony a jinými právními předpisy a vykládat je v souladu se socialistickým právním vědomím.*“ Tedy mluvit o jakékoli nezávislosti soudu je v tomto případě „bláznovstvím.“

¹⁸ „ §3

- (1) *Nikdo nesmí být stíhán, leč v případech podle zákona dovolených, a to jen soudem nebo úřadem podle zákona příslušným a řízením upraveným podle zákona.*
- (2) *Nikdo nesmí být zatčen, nebude-li přistižen při činu samém, leč na písemný odůvodněný příkaz soudcův. Příkaz budiž doručen při zatčení, a není-li to možné, nejdéle do 48 hodin po něm.*
- (3) *Nikdo nesmí být úředním orgánem vzat do vazby, leč v případech stanovených zákonem; musí pak být nejdéle do 48 hodin propuštěn nebo odevzdán soudu nebo úřadu, kterému podle povahy věci přísluší provést další řízení. “*

¹⁹ MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 449 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1502-X. Str. 96

²⁰ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, 727 p. ISBN 80-720-1741-1. Str. 120

3 Postavení práva na spravedlivý proces mezi základními právy

Postavení práva na spravedlivý proces mezi základními právy vymezím v této kapitole pomocí klasifikace práv a svobod. K dělení použiji hledisko tvz. generací, statusu, subjektů a účelu právní úpravy.

3.1 Klasifikace dle generací

Z hlediska generací rozeznáváme čtyři skupiny práv a svobod. Skupiny vznikly v souvislosti s pohledem na historický proces vzniku základních přirozenoprávních práv a svobod.

„*První generaci*“ tvoří základní práva a svobody deklarovaná především během v 17. a 18. století na území dnešních západních demokratických civilizací. Příkladem takových dokumentů jsou Magna Charta Libertatum, English Bill of Rights nebo Deklarace práv člověka a občana, které jsem podrobněji popsala v první kapitole Historie práva na spravedlivý proces. Z těchto skutečností plyne, že právo na spravedlivý proces patří mezi „*první generaci*“ práv a svobod.

„*Druhá generace*“ vznikla v období okolo I. a II. světové války. Vývoj práv této generace je spjat s bojem o všeobecné volební právo. Jejím obsahem jsou zejména občanská práva a právo národa na sebeurčení.

„*Třetí generaci*“ představují práva hospodářská, sociální a kulturní. Úzce souvisí s meziválečným dělnickým a křesťanskosociálním hnutím a především se zavedením myšlenky sociálního státu do západních demokratických států v polovině 20. století.

„*Čtvrtá generace*“ práv je skupina související s globalizací a jejími problémy. Její obsah tvoří například právo na smrt, práva kuřáků a nekuřáků, lidská práva zvířat, právo na mír. Jedná se o nejproblematictější skupinu práv z pohledu klasifikace dle generací. „*Čtvrtá generace*“ práv a svobod je totiž na rozdíl od ostatních skupin stále neuzavřená.²¹

²¹ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7. Str. 294 n.

3.2 Klasifikace dle statusu

Fyzická osoba se podle G. Jellinka nachází kvůli své příslušnosti ke státu ve čtyřech stavech, ze kterých jednotlivci vyplývají oprávnění. Tyto oprávnění Jellink ve své knize Soustava subjektivních veřejných práv z roku 1892 nazval subjektivní veřejná práva. Statusy označil jako negativní, pozitivní, aktivní a pasivní.

Ze Statusu negativního vyplývají jednotlivci práva, do kterých nemůže stát zasahovat. Jedná se o osobní svobodnou sféru sloužící k uspokojování osobních potřeb jednotlivce. Naopak pozitivní status vytváří stát, protože přiznává jednotlivci způsobilost využívat instituce zřízené státem formou pozitivních nároků. Tento aspekt mají všechna základní práva a svobody, jelikož z každého z nich plyne státu povinnost něco vykonat. Status aktivní nebo-li status aktivního občana umožňuje jednotlivci, kterému stát přiznává způsobilost, vystupovat ve prospěch státu například při zastávání úřadů nebo jako volič.²² „Podle Jellinka je například nositelem volebního práva stát, kdežto občan má jen vůči němu nárok, aby byl uznán jako nositel aktivního statusu, tedy právě jako volič.“²³ Z pasivního statusu vyplývá, že není možné, aby stát vytvořil neomezenou osobnost. Pro jednotlivce z toho plyne povinnost plnit určité povinnosti vůči státu ve formě primárních povinností.

3.3 Klasifikace dle subjektů

Pro zjednodušení kvalifikace základních práv a svobod dle subjektů použijí práva a svobody obsažené v Listině základních práv a svobod (dále jen „LZPS“).

V LZPS lze rozdělit práva a svobody dle subjektu do šesti skupin: práva pro všechny lidi, práva pro občany, práva pro některé skupiny osob či občanů,

²² ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. Str. 216

²³ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7. Str. 296

práva pro cizince, práva pro právnické osoby či sdružení fyzických osob, práva pro všechny subjekty.

Práva pro všechny lidi častěji nazývána jako lidská práva tvoří většinu LZPS. Lidská práva v tomto smyslu mají přirozenoprávní povahu vyjadřující postavení každé lidské bytosti, která má právo na život, svobodu myšlení, náboženství. Vynutitelnost těchto práv stojí na jejich zakotvení v pozitivním právu, které stanovuje pravomoc a procesní způsob jejich ochrany.

Občanská práva zakládají fyzické osobě práva i povinnosti v případě, že je dána její příslušnost k určitému státu. Vztah, který existuje mezi státem a fyzickou osobou (občanem), je vždy právně upraven. Pouze občanovi státu jsou přiznány práva a povinnosti podílet se správě státu. Povinností státu je v tomto vztahu poskytovat občanovi ochranu. LZPS používá v ustanoveních upravujících občanská práva pojem občan. Tento pojem vymezuje čl. 42 LZPS a stanovuje, že občanem je občan České republiky.

Práva pro některé skupiny osob či občanů tvoří práva zakotvena v hlavě třetí s názvem Práva národnostních a etnických menšin. Menšina označuje skupinu lidí ve státě lišící se od ostatních jazykem nebo odlišným postavením. LZPS deklaruje rovnost všech bez rozdílu a zároveň zakazuje diskriminaci. V případě vzniku objektivní nerovnosti vůči některé skupině zajistí stát zákonodárstvím takové podmínky, aby došlo k co nejlepšímu vyrovnání takové nerovnosti. Ve společnosti nevytvářejí menšiny jen skupiny obyvatel lišící se od ostatních národnostním nebo etnickým původem, ale i sociálním nebo zdravotním. LZPS zaručuje národnostním a etnickým menšinám zejména právo rozvíjet vlastní kulturu, právo sdružovat se v národnostních sdruženích, právo na vzdělání v jejich jazyce, právo užívat jejich jazyka v úředním styku.

Práva příslušející jen cizincům jsou vyjádřena v několika ustanoveních LZPS. Článek 42 odst. 2 LZPS zakotvuje cizincům právo požívat lidská práva a základní svobody garantované v LZPS, pokud nejsou stanovena pouze občanům České republiky.

Práva pro právnické osoby či sdružení fyzických osob jsou zakotvena v čl. 16 odst. 2 LZPS. Zde zajišťuje LZPS církvím a náboženským společnostem právo na spravování svých záležitostí nezávisle na státních orgánech, zřizování řeholních a jiných církevních institucí. Tato práva nepřísluší samotným členům

sdužení, ale sdužení jako celku. Sdužení musí při uplatňování těchto práv respektovat ústavní princip rovnosti. Nesmí docházet k diskriminaci nebo preferování kteréhokoli sdužení. Pouze zákon může omezit výkon těchto práv.

Poslední skupina práv dle subjektu jsou práva pro všechny skupiny. Příkladem může být čl. 11 LZPS zakládající právo každému vlastnit majetek. Vlastnické právo má tedy jak fyzická, tak právnická osoba. Do této poslední skupiny lze zařadit i některá procesní práva tvořící právo na spravedlivý proces Hlavy V. LZPS například právo na přístup k soudu, právo na rovnost účastníků řízení, právo na náhradu škody způsobenou nezákonným rozhodnutím.²⁴

3.4 Klasifikace dle účelu právní úpravy

Na základě klasifikace dle účelu právní úpravy rozeznáváme dvě kategorie právních norem obsahující základní práva a svobody.

První kategorii norem nazýváme hmotněprávní normy. Jejich obsahem jsou práva a povinnosti, které slouží k naplnění účelu práva.

Druhou kategorií jsou procesní normy, mezi které právě patří principy a zásady tvořící právo na spravedlivý proces. Tyto normy nejenom upravují postupy orgánů veřejné moci, ale také vytváří a chrání hmotná práva.²⁵

²⁴ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 1119 s. ISBN 978-808-7212-905 Str. 481 n.

²⁵ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 1119 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-239. Str. 128

4 Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces obecně

Pojem práva na spravedlivý proces není jednoznačný z pohledu výkladu právních, ale i obecných definic a to zejména vzhledem k subjektivní představě každého jedince týkající se pojmu spravedlnosti, řádnosti a „férovosti“ (řádny/férový proces, angl. fair trial, franc. proces équitable). Z důvodu vymezení pojmu „práva na spravedlivý proces“ bych se chtěla pokusit v další části definovat nejprve pojem spravedlnosti jako takový a následně rozvést celý pojem práva na spravedlivý proces z pohledu literatury a judikatury.

4.1 Spravedlnost

Definovat pojem spravedlnosti se již dva tisíce let snaží jak filosofové, tak právníci. K uspokojivému řešení všeobecně přijímané definice však nedošla ani jedna strana. Proto jasný výklad spravedlnosti dodnes neexistuje. Jasnou překážku pro vymezení přináší vlastnost samotného slova spravedlnost. Jedná se o takzvaný polysém (slovo vícevýznamové).

Prvním možným synonymem pro spravedlnost je pojem rovnost. Tuto myšlenku podporuje i římská definice práva *ars boni et aequi*, „*tj. umění rozpoznat „dobré a rovné“*“, a latinské slovo *aequitas*, které znamená zároveň rovnost i spravedlnost.²⁶

Na druhou stranu chápání spravedlnosti jako rovnosti vyvolává i určitou kritiku. Například slavný německý právník R. v. Jhering ve své knize *Zweck im Recht* uvádí, že „rovnost může být i rovností bídy“. „*To znamená, že spravedlnost v právu může být sama výrazem nespravedlnosti sociální.*“²⁷

I Aristoteles se ve své knize *Etika Níkomachova* zabývá spravedlností potažmo rovností. Spravedlnost Aristoteles ve svém díle rozeznává dvojí a to diortickou a distributivní.²⁸ Obě spravedlnosti vycházejí z rovnosti, konkrétně ze středu rovnosti. Střed rovnosti je pro obě teorie velmi důležitý. „*Rovnost jest možná nejméně ve dvou věcech. Právo tedy jest nutně středem a rovností i*

²⁶ KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xvi, 247 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0177-5. Str. 86

²⁷ Tamtéž Str. 86

²⁸ Tamtéž Str. 87

vzhledem k věci i vzhledem k osobám, a jako střed musí být středem mezi něčím – a tj. více či méně-, jako rovnost jest rovností mezi dvěma věcmi a jako spravedlivé jest spravedlivé pro někoho. ²⁹ Aristoteles v souvislosti se středem rovnosti také hovoří o úměrnost, proto nás v jeho knize nemůže překvapit ani matematická dedukce ve smyslu „ *právo vyžaduje čtyř členů a důvod jest tentýž; jest totiž rozděleno stejně, komu co náleží.*“³⁰

Diortická spravedlnost neboli opravná, jak ji sám Aristoteles nazývá, vychází z výše popsaného středu rovnosti, do kterého se má vrátit zpět v případě porušení pokojného stavu. Její základní myšlenkou tvoří takzvaná restituce neboli náhrada. Sám Aristoteles to popisuje v knize následujícím způsobem. „ *zákon hledí pouze k rozdílu škody – a s osobami zachází jako s rovnými -, že totiž jeden bezprávi činí, druhý je snáší, a že jeden uškodil a druhý byl poškozen. A tak soudce se pokouší vyrovnat tuto nespravedlivou nerovnost..... pokutou a tak zbavuje pachatele zisku.....ale jakmile byla křivda vyrovnána, nazývá se onen ztrátou, tato ziskem a tak rovnost jest.....; a tak opravná spravedlnost bude asi středem mezi ztrátou a ziskem.*“³¹

Distributivní spravedlnost používáme při rozdělování. To vyžaduje, aby bylo rozdělováno u všech podle stejného měřítka. Podle této koncepce nejde o nespravedlnost, pokud dostane při rozdělování každý jinak, ale půjde o nespravedlnost, pokud bude rozdělováno podle jiného měřítka. Cílem této teorie je zamezit diskriminaci a privilegiím.³²

Jednu z nejzajímavějších a nejznámějších koncepcí podal Herbert Lionel Adolphus Hart (dále jen Hart) ve své knize *The Concept of Law*. Hart se slovem spravedlnost předkládá hned na úvod slova „ spravedlivý“ a „ nespravedlivý“, které podle něho používají právníci velmi často při pozitivním hodnocení práva. Kapitola věnovaná spravedlnosti se zároveň zabývá i morálkou. K tomu měl Hart jednoduchý důvod. Podle něho docházelo v praxi často ke splynutí spravedlnosti a

²⁹ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 3., nezměn. vyd. Překlad Antonín Kříž. Praha: Rezek, 2009, 291 s. ISBN 978-80-86027-29-6. Str. 116

³⁰ Tamtéž Str. 117

³¹ Tamtéž str. 118

³² KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xvi, 247 s. Právnícké učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0177-5. Str. 87

morálky. Proto ve své knize uvádí úvahu, která má čtenáři pochopit jasné rysy spravedlnosti.³³

„ Muž, který byl shledán vinným, že se dopustil ohavné krutosti vůči svému dítěti, by byl často posuzován jako člověk, jenž se dopustil něčeho morálně špatného, zlého, nebo dokonce zvráceného, anebo jako někdo, kdo ignoroval svůj morální závazek či povinnost vůči svému dítěti.“³⁴ Toto jednání však podle autora nemůžeme považovat za nespravedlivé, protože pro tuto situaci není vhodné. Vhodnými pro tento případ jsou právě slova „zlý“, „špatný“. Slovo nespravedlivé by se hodilo spíše, pokud by daný muž měl více dětí a děti by byly za stejný přestupek potrestány každé jinak. Tuto teorii dále Hart převádí na právo a další situace, kdy používá slova jako „dobrý, špatný“ nebo „férový, neférový“. Na konci své úvahy Hart dochází k tomu, že spravedlnost má poněkud složitější strukturu, která se skládá ze dvou částí. Prvním rysem je stálý neboli jednotný rys a druhý tvoří proměnlivost kritéria.³⁵ Tyto dva rysy shrnul do poučky „ Posuzuj podobné případy podobně a rozdílné případy rozdílně.“³⁶

Velmi známé vymezení pojmu spravedlnosti podává americký právní filozof John Rawls v díle *Teorie spravedlnosti*. „ Dle Rawlse je spravedlnost primární ctností společenských institucí, přičemž základní problém v této oblasti Rawls spatřuje v sociálně spravedlivém rozdělení dober.“³⁷ Stejně jako Hart Rawls staví svou koncepci spravedlnosti na dvou principech.

„ První: Každá osoba má mít stejné právo na co nejširší systém základních svobod, které jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro jiné lidi.

Druhý: Sociální a ekonomické nerovnosti mají být upraveny tak, aby (a) se u obou dalo rozumně očekávat, že budou k prospěchu kohokoliv, a (b) byly spjaty s pozicemi a úřady přístupnými pro všechny.“³⁸

Rawls se při vytváření principů řídil myšlenkou principů spravedlnosti. Tyto principy by vytvořili lidé, kteří by byli svobodní, rovnoprávní a jednající ve

³³ HART, H. *The concept of law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1994, xii, 315 p. ISBN 01-987-6122-8 str. 157

³⁴ HART, H. *The concept of law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1994, xii, 315 p. ISBN 01-987-6122-8 Str. 158

³⁵ Tamtéž str. 158 n.

³⁶ Tamtéž str. 164

³⁷ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 303 s. ISBN 80-868-9896-2. str. 252

³⁸ RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Překlad Karel Berka. Praha: Victoria Publishing, 1995, 361 s. ISBN 80-856-0589-9. Str. 48

svém zájmu, pokud by byli vytrženi ze svého původního stavu do stavu rovnosti a poté by v tomto novém stavu měli vytvořit strukturu a základní pravidla pro novou společnost. Lidé by se nacházeli tedy v takzvaném fiktivním stavu, ze kterého Rawls vychází. Tento stav charakterizuje dle společenské smlouvy a „závoje nevědění“, který způsobuje, že lidé, aniž by znali všechny své schopnosti a své vlastní zájmy, se jasně rozhodují.³⁹

Shora uvedené pohledy a definice spravedlnosti jsou ztělesněny v soše spravedlnosti. Pod spravedlností si totiž nemusíme představit vždy „jen“ určitou tezi, ale také sochu spravedlnosti. Tato socha představuje bohyni Themis. Bohyně Themis byla dcera Úrana a Gáie. Byla druhou chotí Dia a tomu dala podle některých bájí tři děti.⁴⁰ Byla to bohyně pořádku a spravedlnosti, jež ztělesňuje mravní a boží zákon. Díky blízkosti k Diovi mohla zasedat s olympskými bohy, což znamenalo velké privilegium. Ještě před Apollónem vládla v pýthijském chrámu v Delfách, kde věštila a později naučila právě ona Apollona věšteckému umění. Například předpověděla, že ukrást zlatá jablka Hesperoven přijde jeden z Diových synů.⁴¹ Bohyni Themis, zvanou Iustitia, můžeme často vidět vyobrazenou jako statnou paní držící váhy a roh hojnosti nebo má v ruce meč a zavázané oči.⁴² Právě s vyobrazením, kde drží Iustitia váhy, meč a má zavázané oči, se setkáváme nejčastěji.

4.2 Právo na spravedlivý proces v literatuře a judikatuře

Právo na spravedlivý proces lze zařadit mezi základní práva, které charakterizují právní stát a je jedno z nejdůležitějších lidských práv. Jen stěží lze vymezit jeho hodnotu a smysl, protože v sobě zakotvuje jak právní tak etické

³⁹ KUBŮ, Lubomír, Pavel HUNGR a Petr OSINA. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007, 335 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-80-7201-637-2. str. 273

⁴⁰ CIMRHANZL, Tomáš. *Antická mythologie*. Vyd. 1. Ilustrace Renáta Fučíková. Praha: Aventinum, 1999, 352 s. ISBN 80-7151-118-8. Str. 113

⁴¹ MARTIN, René a Sandrine AUGUSTA-BOULAROT. *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. 1. vyd. Překlad Věra Hrubanová. Praha: EWA, 1993, 303 s., xvi s. obr. příl. (barevné). ISBN 80-857-6402-4. Str. 235 n.

⁴² CIMRHANZL, Tomáš. *Antická mythologie*. Vyd. 1. Ilustrace Renáta Fučíková. Praha: Aventinum, 1999, 352 s. ISBN 80-7151-118-8. Str. 113

aspekty.⁴³ Ale je možno uvést, že „ *podstata spravедlivého procesu spočívá v právu jedince domoci se oprávnění či povinnosti v procesu, který splňuje především právní aspekty spravедlnosti, jež by měly být součástí samotné existence demokratického a právního státu.*“⁴⁴

Holländer spojuje vznik jednotlivých aspektů práva na spravедlivý proces s vývojem jednotlivých práv a svobod. Vše popisuje na historii Anglie, kde vznikly na základě tohoto vývoje procesní principy pro tzv. fair trial (nestranné řízení), k principu práva na řádný proces – Due Process Law. Princip obsahuje požadavek toho, aby při rozhodování o omezování svobody jednotlivce byla dodržována určitá pravidla:⁴⁵

„ Nutno v něm vyloučit osobní zájem toho, kdo rozhoduje, nerozhodované věci a na dotčeném.

V takovém procesu je dále nutno zabezpečit nezávislost toho, kdo rozhoduje.

Rozhodovat lze jen v určitém předem omezeném rámci (například zákona).

Ten, kdo rozhoduje, musí provést nestranné dokazování v předepsaném „fair“ řízení, ve kterém poskytne stejnou šanci oběma stranám.

Rozhodnutí podléhá kontrole vyšší instance.“⁴⁶

Obecně můžeme říci, že tyto pravidla přetrvávají dodnes, akorát jsou více konkretizována.

Zásadní charakteristiku práva na spravедlivý proces definoval prof. Jelínek jako právo na spravедlivý proces ve smyslu jedince, pro kterého je toto právo základní v případě projednávání jeho záležitosti v řízení splňující nejenom ústavní, ale i zákonné podmínky. V průběhu řízení pak budou tyto podmínky dodržovány a výsledek tohoto rozhodnutí bude spravедlivý.⁴⁷

Výše uvedené definice práva na spravедlivý proces pocházejí z literatury, ač tyto definice mohou pojem právo na spravедlivý proces přiblížit, nejsou zcela

⁴³ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1. Str. 590

⁴⁴ Tamtéž Str. 590

⁴⁵ HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. (Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd.). Pízeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-807-3801-786. Str. 127 n.

⁴⁶ Tamtéž Str. 128

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 2007, 749 s. ISBN 978-807-2016-419. Str. 36

dostačující. Byť se jako definicemi práva na spravedlivý proces zabývali myslitelé i filozofie, detailnější a konkrétnější chápání dotvořila praxe, zejména rozhodovací činností soudů.

Výklad práva na spravedlivý proces na vnitrostátní úrovni nám zejména podává Ústavní soud. Podle Ústavního soudu se jedná o takzvané právo strukturované. To znamená, že právo na spravedlivý proces v sobě zahrnuje několik samostatných subjektivních práv, která jsou formulována jak konkrétně, tak obecně. Subjektivní právo obecné představuje právo na spravedlivé projednání. Tento pojem je dle Ústavního soudu neohraňovaný, otevřený a neurčitý. Pojem právo na spravedlivé projednání obsahuje nejenom záruky, které jsou uvedené výslovně v Listině, ale také ty záruky, jež plynou z judikatury. Proto se nedílnou součástí pojetí spravedlivého procesu staly principy, které byly definovány nejen ve vztahu k dokazování. V tomto případě se jedná zejména o principy rovnosti zbraní a kontradiktornosti.⁴⁸ K principům, spravedlnosti Ústavní soud také uvedl, že pokud existuje zákon, který připouští výklad dvěma různými způsoby a je jedno, z jakého důvodu dvojí výklad vznikl, protože vždy musíme rozhodovat ve smyslu zásad spravedlivého procesu a dát přednost takovému výkladu zákona, který je co nejvíce při své interpretaci v souladu s ústavním pořádkem republiky.⁴⁹

K zajímavým koncepcím práva na spravedlivý proces na mezinárodní úrovni jistě patří i koncepce Lucemburského soudního dvora. Pro něj spravedlivý proces znamená zajištění práv, jimiž jsou například právo na řádné slyšení, na právní pomoc, právo vyjadřovat se a navrhnout důkazy. Nedodržení tohoto práva vede ke vzniku procesní vady, na kterou navazuje vydání nespravedlivého rozhodnutí. Orgán, který by vydal dle účastníků řízení nespravedlivé rozhodnutí je tak povinen prokázat, že on vedl celé řízení řádným zákonným postupem a dodržoval principy spravedlivého procesu. Právě agenda Lucemburského soudního dvora je zaměřena z velké části na zákaz diskriminace a principu rovnosti.⁵⁰

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 22. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 54/05

⁴⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. III. ÚS 505/98

⁵⁰ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1. Str. 599

Vedle toho se Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku v souvislosti s právem na spravedlivý proces zabývá zejména otázkami přiměřenosti řízení a určitými oblastmi trestního řízení. V judikatuře používá Štrasburský soud pojem práva na spravedlivý proces jako „fair trial“. Jelikož není pojem právo na spravedlivý proces blíže určen v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), musel se o to Štrasburský soud postarat ve své judikatuře. Říká, že ve smyslu Úmluvy zaujímá spravedlivý proces přední příčku v demokratické společnosti a má představovat hodnotu, které by mělo být dosaženo v souladu s právem, i když se požaduje víc než právní spravedlnost. Spravedlivý proces dle judikatury znamená právo jednotlivce předložit svou věc za podmínek, které jsou pro obě strany stejné a ani jedni stranu v procesu zásadně nezvýhodňují vůči druhé straně, k soudu. Reálně dochází k použití principu rovnosti zbraní a zákazu diskriminace.⁵¹

⁵¹ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1. Str. 602

5 Prameny práva na spravedlivý proces

Obsahem této kapitoly jsou jednotlivé prameny, které ovlivňují právo na spravedlivý proces na území České republiky. Jsou v kapitole rozebrány z hlediska vzniku, závaznosti a obsahu. Na konci každého pramene jsou vybrány principy práva na spravedlivý proces v něm obsažené. Podrobnějšímu výkladu jednotlivých principů a zásad práva na spravedlivý proces je věnována další kapitola. Pro lepší přehlednost rozdělím prameny do skupin mezinárodní, evropské a vnitrostátní tj. podle jejich územního vlivu.

5.1 Mezinárodní prameny

Mezi významné prameny působící na spravedlivé řízení v České republice patří Všeobecná deklarace lidských práv, ač má pouze doporučující charakter (není právně závazná), a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen „Pakt II“). Pakt II je pro ČR závazný na základě splnění podmínek stanovených v čl. 10 předpisu č. 1/1993 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava ČR“).

5.1.1 Všeobecná deklarace lidských práv

Přijetí Všeobecné deklarace práv je výsledkem změny v pojetí mezinárodního práva po II. světové válce. Poprvé v historii došlo na zaměření práv člověka jako možného subjektu v mezinárodním právu. V souvislosti s tím vznikalo mnoho nových principů a norem, které se později ukázaly jako základ moderního systému mezinárodního práva.⁵²

Od počátku roku 1947 začala vypracovávat Všeobecnou deklaraci lidských práv Komise pro lidská práva OSN v čele s Eleanor Rooseveltovou. Při vypracování deklarace se nechali autoři například inspirovat Prohlášením o základních lidských právech z roku 1944 vypracované výborem Amerického

⁵² LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982. Str. 350

institutu práva. O návrhu Všeobecné deklarace lidských práv hlasovalo 48 států, přičemž osm z nich včetně Československa se zdrželo z různých důvodů hlasování. Deklarace byla přijata v pařížském Paláci Chaillot na 183. plenárním zasedání Valného shromáždění OSN 10. prosince 1948.⁵³

Závaznost tohoto dokumentu je specifická oproti ostatním dokumentům, které jsou následně v této kapitole uvedeny. Deklarace má pouze, jak jsem již výše uvedla doporučující charakter a není právně závazná. Právní nezávaznost by mohla snižovat její důležitost v rámci lidských práv. To se však nikdy nepotvrdilo a to z důvodu, že obsah deklarace byl často používán při vytváření ústav a ústavních zákonů mnoha zemí. Později byl použit její obsah i při vytváření mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách.⁵⁴

Z formálního hlediska deklaraci tvoří Preambule a 30 článků. „*Ve Všeobecné deklaraci lze ovšem nalézt přibližně osmdesát práv, na něž má každý člověk nárok „ bez jakéhokoli rozlišování, zejména podle rasy, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, roku nebo jiného postavení“ (čl. 2 odst. 1).*“⁵⁵

Obecně lze práva v Deklaraci rozdělit do čtyř následujících kategorií: důstojnost (čl. 1 a 2), svoboda (čl. 3-19), rovnost (čl. 20-26), bratrství (čl. 27-28).⁵⁶ Právo na spravedlivý proces nalezneme ve skupině práv spadající pod právo na svobodu stanovující v čl. 8 právo na soudní ochranu vnitrostátními soudy, v čl. 9 zákaz svévolného zatčení či zadržení, v čl. 10 právo na veřejný výslech před nestranným a nezávislým soudem, v čl. 11 odst. 1 princip presumpce nevinny a v odst. 2 téhož článku zákaz retroaktivity.⁵⁷

⁵³ KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0. Str. 24 n.

⁵⁴ LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982. Str. 350

⁵⁵ KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0. Str. 27

⁵⁶ Tamtéž str. 27 n.

⁵⁷ LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982. Str. 352

5.1.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech spolu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech (dále jen „Pakt I“) v jisté míře navazují na výše uvedenou Všeobecnou deklaraci práv člověka. Deklarace lidských práv ve Všeobecné deklaraci se velmi brzy ukázala jako nedostatečná pro jejich „pouhý“ formální charakter. Vedle toho vznikla i nutnost dosavadní existující práva především politického a občanského charakteru značně doplnit a celou skupinu lidských práv rozšířit o další podkategorie lidských práv. Zvláště z těchto důvodů byl přijat Pakt I a Pakt II jako klíčové mezinárodní dokumenty zabývající se podrobně touto problematikou, které na rozdíl od výše uvedené deklarace obsahovaly právně závazné normy pro ratifikující státy paktů.⁵⁸ Mimo právně závazné normy vytvořily pakty i systém kontroly. Ke kontrole vytvořilo OSN speciální orgány, které mají za úkol dohlížet na dodržování závazků vyplývajících z mezinárodních paktů. Pakty byly přijaty v prosinci roku 1966 Valným shromážděním OSN. V platnost vstoupily po ratifikaci stanoveným počtem států začátkem roku 1976.⁵⁹

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech je tvořen preambulí a 53 články roztržiděnými do šesti částí, „z nich první tři jsou věnovány vymezení práv. Soustřeďuje se především na čl. 2 – 21 Všeobecné deklarace. Podle čl. 2 se smluvní stát „zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům“. Počátkem roku 2011 měl tento pakt 167 účastníků a 72 signatářů.“⁶⁰

Ze zbývajících neméně důležitých částí ještě zmíním část IV. Tato část zřizuje výbor pro lidská práva (dále jen „Výbor“). Výbor tvoří 18 členů, kteří jsou státními příslušníky smluvních stran Paktu. Sídlo Výboru se nachází v Ženevě. Výbor dohlíží na plnění tohoto paktu a hodnotí pětileté zprávy o realizování přijatých závazků. V souvislosti s Paktem II byly ještě přijaty dva opční protokoly. První opční protokol zavazuje státy, jež jsou smluvními stranami tohoto protokolu, k uznání práva Výboru přijímat a hodnotit stížnosti jednotlivců.

⁵⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982. Str. 398

⁵⁹ KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0. Str. 29

⁶⁰ Tamtéž Str. 29

Druhý opční protokol z roku 1989 zakazuje trest smrti smluvním státům tohoto protokolu.⁶¹

Právo na spravedlivý proces charakterizuje část třetí Paktu II a to zejména čl. 14, ve kterém jsou tato práva postupně zakotvena. Odst. 1 čl. 14 zakládá rovnost účastníků před soudem, nezávislost a nestrannost soudu a také uvádí případy, kdy může být tisk či veřejnost vyloučena z jednání. Odst. 2 téhož článku obsahuje zásadu presumpce nevinoty. Ve zbylých odstavcích čl. 14 nalezneme práva obviněného jako například právo na obhajobu, právo na tlumočníka, právo odepřít výpověď a právo na přezkum rozhodnutí vyšším soudem.

5.2 Evropské prameny

Nejdůležitějším pramenem chránící v Evropě lidská práva potažmo právo na spravedlivý proces je Evropská úmluva o ochraně lidských práv z roku 1950. Právní závaznost touto mezinárodní smlouvou stejně jako u Paktu II stojí na splnění podmínek čl. 10 Ústavy ČR. Pro ČR je závazná od 1. 1. 1993. Druhý závazný pramen upravující lidská práva pro Českou republiku představuje Listina základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU“). Její právní závaznost plyne pro ČR z členství v Evropské unii.

5.2.1 Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva“) je jedním ze základních mezinárodních dokumentů chránících občanská a politická práva. Dokument vznikl krátce po II. světové válce. Jedním z důvodů přijetí Evropské úmluvy bylo porušování lidských práv především lidské důstojnosti právě během druhé světové války. Evropská úmluva se stala i harmonizujícím prostředkem v oblasti lidských práv mezi jednotlivými právními řády smluvních států.

⁶¹ KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0. Str. 29 n.

Evropská úmluva je výsledkem práce Rady Evropy, která na ní začala pracovat v roce 1949. Při jejím vypracování se Rada Evropy inspirovala především Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948. Její návrh byl dne 4. listopadu 1950 v Římě otevřen k podpisu jednotlivým státům. Poté, co byla ratifikována prvními deseti státy, vstoupila v platnost dne 3. září 1953. Celkový počet států, které ratifikovaly Evropskou úmluvu, činí 47. Jedná o všechny členské státy Rady Evropy.⁶²

Z pohledu Evropské unie není pro členské země zatím Evropská úmluva závazná. To se má však brzy změnit a to díky Lisabonské smlouvě, která vstoupila v platnost po ratifikaci členskými státy v prosinci roku 2009. Obsahem Lisabonské smlouvy je mimo jiné i závazek Evropské unie o tom, že se stane smluvní stranou. Uzavření přístupové smlouvy však nebude jednoduché. Bude nutné vyřešit vztah mezi Soudním dvorem EU a Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku, aby například nedocházelo k rozporné judikatuře. Nutností bude i jasné vymezení pravomocí a závazků členských států EU k Radě Evropy a naopak. V neposlední řadě by pak mohl nastat i problém v rámci ratifikace, kdy bude nutné, aby přístupová smlouva byla ratifikována nejenom Evropskou unií, ale i 47 smluvními státy Evropské úmluvy.⁶³

V Evropské úmluvě mimo katalogu lidských práv nalezneme i systém kontrolující dodržování závazků smluvními státy. Nejdříve byla kontrola prováděna Evropskou komisí pro lidská práva, Evropským soudem pro lidská práva a Výborem ministrů Rady Evropy, ale pro velkou složitost řízení a pro zvyšující se počet smluvních stran a tím i stížností, bylo nutno kontrolu upravit. Úprava probíhala přijímáním jednotlivým protokolů, které nakonec zrušily pravomoc Výboru ministrů Rady Evropy rozhodovat o stížnostech, a Evropská komise pro lidská práva spolu s Evropským soudem pro lidská práva, jež nebyly stálými orgány, byly nahrazeny stálým Soudem se sídlem ve Štrasburku.⁶⁴

Samotný dokument je tvořen 59 články, které jsou rozděleny do tří hlav. Novelizace probíhá pomocí jednotlivých protokolů, kterých bylo doposud přijato

⁶² KLÍMA, Karel. *Evropské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-807-3803-353. Str. 468

⁶³ BYDŽOVSKÁ, Marie. *Lidská práva*. [online] [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/679/sekce/lidska-prava/>

⁶⁴ KLÍMA, Karel. *Evropské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-807-3803-353. Str. 468 n.

13. Hlava I. s názvem Práva a svobody obsahuje právo na život, zákaz mučení, zákaz otroctví a nucené práce, právo na svobodu a osobní bezpečnost, právo na spravedlivý proces, zákaz trestu bez zákona, právo na respektování rodinného a soukromého života, svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svobodu projevu, svobodu shromažďování a sdružování, právo uzavřít manželství, právo na účinné opravné prostředky, zákaz diskriminace, odstoupení od závazků v případě ohrožení, omezení politické činnosti cizinců, zákaz zneužití práv a ohraničení možnosti omezení práv. Hlavu II, jak už jsem výše zmínila, zakotvuje Evropský soud pro lidská práva jako orgán zajišťující plnění závazků z úmluvy, jeho obsazení a kompetence. Poslední Hlava III odpovídá obsahem svému názvu Různá ustanovení. Upravuje například pravomoci Výboru ministrů či územní působnost.

Z výše uvedeného je zřejmé, že úpravu práva na spravedlivý proces nalezneme v Hlavě I. s názvem Práva a svobody. Právo na spravedlivý proces dle Úmluvy tvoří právo na svobodu a osobní bezpečnost, právo na spravedlivé řízení, uložení trestu jen na základě zákona, právo na účinný prostředek nápravy. Zásadní úpravu práva na spravedlivý proces v Hlavě I obsahuje čl. 6 stanovující mimo jiné každému právo na veřejné projednání věci před nestranným a nezávislým soudem, zásadu presumpce nevinny, právo na obhajobu, právo na výslech svědků, právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka.⁶⁵

5.2.2 Listina základních práv Evropské unie

O vytvoření katalogu lidských práv se rozhodla Evropská unie poté, kdy neuspěla v přistoupení k Evropské úmluvě. Důvodem zformování základních lidských práv bylo pro Evropskou unii posílení ochrany lidských práv. Poslední možností tak bylo sepsání nového kodexu. Konečné rozhodnutí o vypracování vydala Evropská rada 4. června 1999 v Kolíně nad Rýnem. Vypracování se chopil Konvent složený z vlád, parlamentů a evropských institucí. Během roku 2000 vydal návrh katalogu obsahujícího základní práva Unie. Evropský parlament ho poté dostal na pořad jednání 3. října 2000. Postoj Evropského parlamentu

⁶⁵ LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982. Str. 363 n.

k návrhu byl kladný, a proto navrhl jeho začlenění do evropského smluvního rámce. K tomuto začlenění byl vybrán summit v Nice konaný v prosinci 2000. I když došlo v roce 2000 k připojení Charty základních práv ke Smlouvě v Nice, deklarace byla politicky nezávazná. Součástí primárního práva se stala Listina EU až Lisabonskou smlouvou, po formální stránce však není jejím prvkem. Listina EU neslouží k rozšíření pravomocí Evropské unie, ale zejména k zakotvení zásad vyplývajících z Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a obsažených již v judikatuře soudního dvora.⁶⁶

Z obsahového hlediska Listinu základních práv Evropské unie tvoří preambule a 54 článků rozdělených do sedmi kapitol. Konkrétní úpravu práva na spravedlivý proces zakotvuje KAPITOLA VI s názvem Spravedlnost. Kde postupně zákonodárce ustanovil principy: právo na účinné odvolací řízení, právo na nestranný soudní proces, presumpci nevinu, právo obhajoby, zásadu zákonnosti, zásadu přiměřenosti trestů a zásadu ne bis in idem. Vedle spravedlnosti ustanovili autoři hodnoty jako důstojnost, svobodu, rovnost, solidaritu a občanství.⁶⁷

5.3 Vnitrostátní prameny

Na území České republiky najdeme mnoho pramenů upravujících právo na spravedlivý proces. Při zaměření na tyto prameny z hlediska nejvyšší právní síly, které jsou pro tuto práci zásadní, nalezneme úpravu spravedlivého procesu v Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod. Tyto dokumenty vytváří ještě s dalšími ústavními zákony tzv. Ústavní pořádek.

⁶⁶ EUROSOKOP. *Listina základních práv EU*. [online] [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>

⁶⁷ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1 str. 770 n.

5.3.1 Ústava České republiky

Předpokladem pro vznik nové ústavy po roce 1989 bylo vyřešení vztahů mezi Čechy a Slováky v rozsahu Československé federace. Problém byl například v rozdílném názoru na politickou reprezentaci společného státu nebo ve spravedlivém rozdělení pravomocí mezi jednotlivé orgány federace. Postupem doby se vztahy vyostřily natolik, že dne 17. července roku 1992 Slovenská národní rada přijala Deklaraci slovenské národní rady o svrchovanosti Slovenské republiky. Následkem této události bylo odstoupení Václava Havla z funkce prezidenta Československé federace. O pár měsíců později přijali poslanci Slovenské národní rady Ústavu Slovenské republiky. Po těchto událostech se už pouze hledalo klidné vyřešení rozpadu Československé federace. Nejprve byl přijat ústavní zákon č. 541/1992 Sb., o dělení majetku ČSFR mezi Českou republiku a Slovenskou republiku a jeho přechodu na ČR a SR a ústavní zákon č. 542/1992 Sb., o zániku ČSFR. Jako samostatný stát vznikla Česká republika dne 1. ledna 1993.

Proces přípravy Ústavy České republiky začal ještě před samotným vznikem České republiky. Pro vytvoření Ústavy zřídila vláda ČR dva speciální orgány. Jedním z nich byla Komise vlády České republiky pro přípravu Ústavy ČR, kterou tvořilo 15 jmenovaných členů. Druhým orgánem byla dočasná komise předsednictva ČNR tvořená 12 poslanci. M. Uhde stál v čele komise. Během přípravy vznikaly spory v různých oblastech (o druhou komoru parlamentu – senátu, o způsobu schvalování ústavních zákonů nebo o podobě územního členění státu). Po náročných přípravách vznikl návrh na Ústavu ČR. Hlasování o přijetí bylo kladné, a tak po podpisu předsedy ČNR M. Uhdeho a předsedy vlády ČR V. Klause nabyla Ústava ČR platnosti dne 28. prosince 1992 s účinností dne 1. ledna 1993.⁶⁸

Ústava ČR je z hlediska formální struktury tvořena Preambulí a 113 články rozdělenými do osmi hlav: Základní ustanovení, Moc zákonodárná, Moc výkonná, Moc soudní, Nejvyšší kontrolní úřad, Česká národní banka, Územní samospráva a Přejídná a závěrečná ustanovení. Pro účely práva na spravedlivý proces je zásadní Hlava IV. Moc soudní. Ale první odkaz na soudní ochranu

⁶⁸ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 1119 s. ISBN 978-808-7212-905. Str. 296 n.

nalezneme již v základních ustanoveních, konkrétně v čl. 4 „*Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.*“ Hlava IV. (čl. 81 – čl. 96) zakotvuje ve svém úvodu některé ústavní principy (výkon soudní moci jménem republiky, nezávislost soudů, nezávislost a nestrannost soudců) zavazující ústavní i obecné soudnictví a také předpoklady pro výkon funkce soudce. Navazující články pojednávají o ústavním soudu jako o orgánu, který chrání ústavnost, o jeho obsazení a pravomoci. V závěrečných ustanoveních Hlavy IV. jsou zakotveny soudy jako orgány chránící zákonným způsobem práva s pravomocí rozhodovat o vině a trestu za trestné činy. Ústava soudům též ukládá vázanost zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu ČR, při rozhodování.⁶⁹ V posledním článku Hlavy IV. přiznává Ústava určitá práva i účastníkovi řízení: „*Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva. Jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.*“⁷⁰

5.3.2 Listina základních práv a svobod

Vznik Listiny základních práv a svobod se datuje dříve než samotný vznik Ústavy ČR. LZPS vznikla v rámci Československé federace, kdy se na její přípravě podílela ve značné míře Česká národní rada a Slovenská národní rada. Poslanci si byli vědomi potřeby zakotvení standardních práv a svobod, o kterou usiloval vyspělý svět, a také tím chtěly obnovit demokracii a humanismus národa ČSFR. Proto Federální shromáždění ČSFR dne 9. ledna 1991 přijalo historicky významný ústavní dokument – Listinu základních práv a svobod. LZPS byla publikována ve Sbírce zákonů společně s uvozovacím ústavním zákonem č. 23/1991 Sb., který upravoval místo LZSP v tehdejším právním řádu. LZPS nabyla účinnosti 8. února 1991.⁷¹

Po výše popsaném rozpadu ČSFR vznikla otázka, jak LZSP zařadit mezi ústavní zákony ČR. Listina základních práv a svobod se nestala oproti Slovenské republice, kde došlo k jejímu přepracování do znění slovenské ústavy, součástí

⁶⁹ MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. *Základy ústavního práva*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava, 2009, 228 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-807-4180-330. Str. 37 n.

⁷⁰ podle čl. 96 předpisu č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁷¹ MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. *Základy ústavního práva*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava: Key Publishing, 2009. Právo (Key Publishing). ISBN 978-807-4180-330. Str. 130 n.

Ústavy ČR. Ale jak jsem uvedla v začátku podkapitoly, byla zařazena do ústavního pořádku České republiky. Pojem ústavní pořádek České republiky vymezuje samotná Ústava ČR. Konkrétně čl. 3 a čl. 112 taxativně vymezují ústavní zákony, které jsou jeho součástí. Česká národní rada usnesením LZPS formálně vyhlásila 16. prosince 1992 pod ústavním zákonem č. 2/1993 Sb.⁷²

LZPS tvoří preambule a 44 článků rozdělených do šesti hlav. Hlava první obsahuje obecná ustanovení, která mají zásadní význam nejenom ve vymezení postavení fyzických osob, nýbrž i v charakteristice právního a ústavního státu. Tvoří proto základ jak pro normotvornou činnost státu, tak pro výkladovou a rozhodovací činnost Ústavního soudu České republiky. Následující hlavy (mimo hlavy VI, která obsahuje společná ustanovení) zakotvují práva člověka a občana ve smyslu: Hlava II. - lidská práva a základní svobody, Hlava III. - práva národnostních a etnických menšin, Hlava IV. - hospodářská, sociální a kulturní práva, Hlava V. - právo na soudní a jinou právní ochranu.⁷³

Právě Hlava V. s názvem právo na soudní a jinou právní ochranu je v Listině základních práv a svobod ohniskem práva na spravedlivý proces. V čl. 36 až 40 je zakotveno hned několik principů, které Ústavní soud judikoval jako součást práva na spravedlivý proces, i když ústavní pořádek tento pojem výslovně nepoužívá.⁷⁴ Těmito principy jsou právo na přístup k nezávislému a nestrannému soudu, právo na soudní přezkum správních rozhodnutí, právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, právo odepřít výpověď, právo na právní pomoc, rovnost účastníků v řízení, právo na tlumočníka, právo na zákonného soudce, práva účastníků v řízení a podmínky vyloučení veřejnosti, nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege, rozhodnutí o

⁷² GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7. Str. 302 n.

⁷³ KLÍMA, Karel, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 516 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 169

⁷⁴ SVOBODA, Petr, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní základy správního řízení v České republice: právo na spravedlivý proces a české správní řízení*. 3. rozš. vyd. Praha: Linde, 2007, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-2016-761. Str. 109 n.

vině a trestu, presumpce neviný, právo na obhajobu, právo obviněného odepřít výpověď, ne bis in idem, res iudicata, zákaz retroaktivity.⁷⁵

⁷⁵ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7. Str. 442 n.

6 Doktrína práva na spravedlivý proces

V kapitole Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces jsem uvedla, že právo na spravedlivý proces je strukturované. To jasně vyplývá i z uvedených dokumentů v kapitole Prameny práva na spravedlivý proces, kde vidíme, že toto právo v sobě zahrnuje několik procesněprávních zásad a principů. Právě tyto zásady a principy budou obsahem další kapitoly. Při jejich vymezení budu vycházet z Listiny základních práv a svobod, kterou budu doplňovat judikaturou a mezinárodními smlouvami.

O základní úpravu práva na spravedlivý proces, jak jsem již výše zmínila, se v českém ústavním pořádku „stará“ Hlava V. (čl. 36-40) s názvem Právo na soudní a jinou právní ochranu Listiny základních práv a svobod, která svou úpravou navazuje na Hlavu IV. Ústavy České republiky. Obsahem Hlavy V. jsou nejenom procesní principy soudnictví, ale i hmotněprávní principy a obecné zásady státu.⁷⁶ „*Především tato hlava Listiny zásadním způsobem modifikuje český právní řád směrem k důslednému chápání právního státu v procesním aspektu soudního pátrání po spravedlnosti.*“⁷⁷

6.1 Právo na přístup k soudu (právo na soudní ochranu)

Právo na soudní ochranu má objektivní povahu, což znamená, že je předchůdcem pozitivní úpravy a považujeme ho za právní princip. Také jako u ostatních principů i zde je snaha vyjádřit tento princip pomocí legislativy, aby byl právně závazný. Závaznost tohoto principu zakládá například LZPS.⁷⁸

Obsahem tohoto práva je možnost každého, aby se domohl svého práva u nezávislého a nestranného soudu nebo jiného orgánu. Tento orgán pak rozhoduje dle zásad, které zaručují spravedlivé rozhodnutí. Obecně jsou tyto zásady stanoveny v čl. 81 a 82 Ústavy a konkrétně je nalezneme v jednotlivých řádech

⁷⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň, 2006. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 381

⁷⁷ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. Str. 364

⁷⁸ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1995, 268 s. Právo a hospodářství. ISBN 34-063-9312-8. Str. 55

občanského, trestního a správního práva.⁷⁹ Zajímavostí je, že LZPS se nevěnuje v oblasti práva na soudní ochranu stupňovitosti procesu jako Evropská úmluva v trestních případech.

Ústavní soud k právu jedince uvedl, že Listina základních práv a svobod chrání pouze taková práva, která má účastník garantována právním řádem. V tomto případě měl Ústavní soud na mysli hmotná práva. Dále Ústavní soud připomíná možnost účastníka se vždy obrátit na soud v mezích jeho pravomocí. Tímto návrhem se poté musí soud zabývat v případě splnění všech procesních podmínek, za kterých mu je dovoleno ve věci jednat. Ústavní soud judikoval pro účastníky řízení v rámci tohoto principu, že právo na soudní ochranu rozhodně neznamena a ani ho nelze interpretovat jako právo na úspěch v soudním řízení.⁸⁰

Garanci práva na přístup soudu není pro jednotlivce stanovená pouze vnitrostátními předpisy a judikaturou Ústavního soudu, ale i Evropskou úmluvou a Evropským soudem. Žádat ochranu svého práva za splnitelných podmínek před soudem má každý jednotlivec i podle čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy. Evropský soud se k tomuto článku vyjádřil v Rozsudku ve věci Golder takto: „*Čl. 6 odst. 1) zaručuje každému, aby soud rozhodl o každém sporu, který se týká práv nebo závazků občanské povahy. Poskytuje tak právo na soud, právo na přístup k soudu, tj. právo obrátit se na soud v civilní věci, je pouze jedním z aspektů tohoto práva. K tomu přistupují další garance předepsané čl. 6 odst. 1), pokud jde o organizaci a složení soudu a pokud jde o průběh řízení a to vše dohromady tvoří právo na spravedlivý proces.*“⁸¹

Evropský soud rozvádí tuto problematiku ještě o povinnost státu spočívající v zajištění soudního systému popřípadě jiných orgánů, které budou rozhodovat a jejich rozhodnutí bude následně možné podrobit soudní či správní kontrole. Právo na přístup k soudu v pojetí Evropské úmluvy stojí na 3 stanoviscích, jimiž jsou nestranný nezávislý soud, rozhodování o

⁷⁹ FILIP, Jan. *Ústavní právo*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 154 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 53. ISBN 80-210-0649-8. Str. 143

⁸⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň, 2006. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 382

⁸¹ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1 Str. 606

občanskoprávních nárocích nebo závazcích, rozhodování o oprávněnosti trestního obvinění.⁸²

6.2 Přístup k nezávislému a nestrannému soudu

Dalším aspektem, který je uveden nejenom v čl. 36 odst. 1 LZPS práva na spravedlivý proces, je přístup k nezávislému a nestrannému soudu. Orgán, jenž vede proces a vydává rozhodnutí, musí dle Evropské úmluvy splňovat několik požadavků, jimiž jsou orgán zřízený zákonem, nestrannost a nezávislost. Tyto požadavky konkretizoval a potvrdil Evropský soud ve své judikatuře.⁸³

6.2.1 Orgán zřízený zákonem

Požadavek zřízení orgánu na základě zákona má zamezovat státu, aby si podle své vůle rušil a vytvářel procesní orgány či dokonce manipuloval a ovlivňoval jejich pravomoc. Tímto požadavkem vzniká právní jistota v organizaci soudnictví, která zároveň garantuje, že bude právně ovlivňována mocí zákonodárnou a nebudou na ni mít vliv neomezená rozhodnutí moci výkonné.⁸⁴

Ve věci De Wilde Štrasburský soud uvedl: „*(Vnitrostátní) soud musí vyhovovat řadě požadavků, jako jsou nezávislost ve vztahu k exekutivě a ke stranám, garance řízení soudního typu aj., z nichž některé figurují přímo v textu čl. 6 odst. 1) Úmluvy.*“⁸⁵

⁸² BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1 Str. 606 n.

⁸³ Tamtéž Str. 608

⁸⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1295

⁸⁵ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1 str. 608

6.2.2 Nestrannost

Ústavní soud při posuzování nestrannosti a nezávislosti obecných soudů odkazuje na rozsudky Evropského soudu, který tyto pojmy vykládá. Jejich výklad najdeme například v rozsudku ze dne 10. června 1996, Pullar proti Spojenému království. Dle Evropského soudu v čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy je nestrannost potřeba chápat ze dvou hledisek. První hledisko má zjišťovat osobní přesvědčení konkrétního soudce v daném soudním sporu. Druhé hledisko spočívá v osobě soudce, u kterého by měli být dostatečné záruky ve směru vyloučení všech důvodných pochybností.⁸⁶ Hlediska, která vznikla dle judikatury, jsou nazývána jako subjektivní a objektivní.

Při bližším pohledu na nestrannost ze subjektivní strany se jedná zejména o osobní přesvědčení a chování soudců. Ti by při své práci neměli dávat najevo své přesvědčení ani předsudky. Soudce je pokládán za nestranného do té doby, dokud není prokázán opak. Nestranný soudce by ve své funkci měl být taktní a diskrétní vůči své práci, proto by neměl reagovat na jednotlivé provokace či tisk. Vše samozřejmě plyne z toho, že funkce soudce spadá do výkonu veřejné služby. Pokud by se člen nebo předseda soudu, který rozhoduje určitou věc, vyjádřil například v médiích k jedné straně v negativním smyslu, vznikl by rozpor právě v jeho nestrannosti. K porušení taktnosti a diskrétnosti došel Evropský soud právě ve věci Lavents v. Lotyšsko, kdy soudkyně, která projednávala trestní řízení, učinila v souvislosti s ním veřejné prohlášení a tím došlo k porušení nestrannosti ze subjektivního hlediska.

Objektivní kritérium nestrannosti stojí na posuzování soudu jako celku, přičemž se zjišťují dostatečné záruky, které vylučují veškeré pochybnosti o jeho nestrannosti.⁸⁷ „*Jinými slovy se zjišťuje, zda nezávisle na chování soudce určité ověřitelné skutečnosti dovolují mít podezření o nedostatku nestrannosti, přičemž i zdání může mít jistou důležitost. Není zcela rozhodující osobní stanovisko strany v řízení, nýbrž to, zda se lze domnívat, že jeho obava z podjatosti soudu či soudců je objektivně odůvodněná.*“⁸⁸ Evropský soud řešil objektivní nestrannost ve více

⁸⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2645/07

⁸⁷ HUBÁLKOVÁ, Eva. STUČNÁ RUKOJEŤ ČESKÉHO ADVOKÁTA K EVROPSKÉ ÚMLUVĚ O LIDSKÝCH PRÁVECH, *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2004, zvláštní číslo Bulletinu advokacie – prosinec 2004, s. 251 (str.114)

⁸⁸ Tamtéž Str. 114

případech, ale jako příklad postačí - věc Perote Pelon v Španělsko. Podjatost soudu, zde stěžovatel spatřoval v tom, že dva soudci, kteří ho odsoudili v první instanci, následně zasedali i v kolegiu odvolacího soudu, kde stěžovateli rozsudek potvrdili. Kromě toho již zmínění soudci rozhodovali i o prodloužení vazby, ve které se stěžovatel nacházel, a na odmítnutí stížnosti proti rozhodnutí o prodloužení. Evropský soud se při řešení této stížnosti zaměřil na to, zda existují opodstatněné pochybnosti o porušení nestrannosti ve smyslu objektivního hlediska. Závěr Štrasburského soudu zněl ve prospěch stěžovatele. Porušení nestrannosti spočívalo dle Soudu v tom, že soudci hráli hlavní roli v několika vyšetřovacích úkonech.⁸⁹

6.2.3 Nezávislost

Základem demokratického státu je princip dělby moci a samozřejmě i soudní orgán ho musí splňovat. Princip dělby moci by se měl promítat v soudním orgánu zejména v jeho nezávislosti vůči ostatním státním aparátům, ale i ke stranám, které před něj předstupují. Soudní orgán by neměl absolutně bez existence podmínky nezávislosti rozhodovat. Základ soudní nezávislosti tvoří zajištění nestranného rozhodování soudu s vyřazením cizích zásahů. K zajišťování nezávislosti musí docházet vždy pomocí právních prostředků.⁹⁰

„*Nezávislost je dána celou řadou aspektů, jako jsou nepodjatost soudce, samostatnost soudní moci a její nezávislost na ostatních mocích, sociální a vnitřní svoboda soudce, vznik a zánik soudcovské funkce, právní úprava soudní moci apod.*“⁹¹

Evropský soud k problematice nezávislosti soudu uvedl, že orgán, který vede dané řízení, nemusí být zahrnut v soudní soustavě konkrétního státu, ale musí splňovat výše popsané. Dále uvedl, že pokud budeme rozhodovat o

⁸⁹ HUBÁLKOVÁ, Eva. *STUČNÁ RUKOJEŤ ČESKÉHO ADVOKÁTA K EVROPSKÉ ÚMLUVĚ O LIDSKÝCH PRÁVECH*, *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2004, zvláštní číslo Bulletinu advokacie – prosinec 2004, s. 251 (str. 114)

⁹⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1295

⁹¹ ⁹¹ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1 str. 609

nezávislosti soudů, musíme přihlídnout také například ke způsobu jmenování a odvolávání soudců nebo k délce funkčního období.⁹²

Pro příklad lze uvést případ Filipini v San Marino. V této věci stěžovatel poukazuje na to, že soudci rozhodující v jeho případě ztratili svou nezávislost díky způsobu, jakým dosáhli své funkce. Daní soudci byli totiž jmenování parlamentem. Soud však v tomto případě neshledal pochybnosti o nestrannosti, protože volba soudce parlamentem sama o sobě nepostačuje k založení pochybnosti o nestrannosti soudu. K založení pochybnosti o nestrannosti by byl potřeba následný tlak parlamentu na soudce, který by vznikl následně a v souvislosti s jejich jmenováním.⁹³

6.3 Právo na soudní přezkum správních rozhodnutí

Toto ustanovení je základem správního soudnictví a zachycuje jeden z procesněprávních ústavních principů. Tento princip dává právo fyzickým i právnickým osobám, aby v případě, kdy jsou přesvědčeni o tom, že jim bylo zkráceno jejich právo rozhodnutím orgánu veřejné správy, mohli využít soudního aparátu, který přezkoumá zákonnost daného rozhodnutí.⁹⁴

Proto, aby dané rozhodnutí bylo přezkoumatelné, musí splňovat několik podmínek. Musí nabýt právní moci, nesmí být vydáno dle zákona, č. 216/1994 Sb., O rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, rozhodcem ani stálým rozhodčím soudem, nemůže být zrušené či neplatné. Ten, kdo tvrdí, že jeho práva byla zkrácená, může podat žalobu na základě § 246 zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád (dále jen „občanský soudní řád“) a to do dvou měsíců od doručení napadeného rozhodnutí. Pokud dojde ke zmeškání lhůty, soud ji nemá pravomoc prominout. V následném soudním jednání není soud vázán skutkovým stavem, který zjistil správní orgán, a proto může sám provést či zopakovat veškeré důkazy. Pouze v případě, kdy zahájil správní orgán řízení bez návrhu nebo

⁹² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1295

⁹³ HUBÁLKOVÁ, Eva. STRUČNÁ RUKOJEŤ ČESKÉHO ADVOKÁTA K EVROPSKÉ ÚMLUVĚ O LIDSKÝCH PRÁVECH, *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2004, zvláštní číslo Bulletinu advokacie – prosinec 2004, s. 251 (str. 114)

⁹⁴ SVOBODA, Petr. *Ústavní základy správního řízení v České republice: právo na spravedlivý proces a české správní řízení*. Praha: Linde, 2007, 359 s. ISBN 978-807-2016-761. Str. 111 n.

předmětem řízení jsou práva a povinnosti společné všem účastníkům řízení, není soud vázán rozsahem žaloby. V ostatních případech soud vždy přezkoumá napadené rozhodnutí pouze v bodech, které uvedl žalobce.

V případě, že soud dojde ke stejnému rozhodnutí jako správní orgán, tak žalobu zamítne a účinky napadeného rozhodnutí trvají dál. Pokud má však soud na věc opačný názor, rozhodnutí správního orgánu zruší a vydá nové, které plně nahradí původní rozhodnutí, platí tedy tak, jako by ho vydal hned na počátku správní orgán.⁹⁵

6.4 Právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem

Základní rys každého právního státu představuje vázanost státu svým právem. V takovém státě může jednotlivec před nezávislým a nestranným soudem uplatňovat své nároky i proti státu samotnému. Důkazem této skutečnosti je čl. 36 odst. 3 LZPS, podle kterého může každý vymáhat náhradu škody, jenž mu byla způsobena nezákonným rozhodnutím (soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy) nebo nesprávným úředním postupem.⁹⁶ Podrobnosti a další podmínky jsou upravené zákonem, zejména v zákoně č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím, který zrušil zákon č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu jeho nesprávným úředním postupem, a o změně zákona ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti.⁹⁷

Domáhat se náhrady škody je základním právem každého, tedy fyzická i právnická osoba soukromého práva je zde subjektem. Toto právo chrání i jiná základní práva a svobody a zvláště omezuje státní moc.

Stát dle čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod odpovídá za 3 subjekty. Prvním subjektem jsou soudy, do kterých patří soudy z úseku civilního,

⁹⁵ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1321 n

⁹⁶ FILIP, Jan. *Ústavní právo*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 154 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 53. ISBN 80-210-0649-8. Str. 144

⁹⁷ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. str. 369

trestního a správního soudnictví a také Ústavní soud. Druhou skupinu subjektů tvoří jiné státní orgány, kam lze zařadit zejména Nejvyšší kontrolní úřad a Českou národní banku. Poslední skupina se skládá z orgánů veřejné správy, kde najdeme orgány moci výkonné, orgány územních samosprávných celků, ale také i fyzické a právnické osoby či jiné orgány, kterým bylo svěřeno rozhodování v oblasti veřejné správy o právech a povinnostech fyzických a právnických osob.

Odpovědnost za škodu vznikající na základě výše uvedeného článku je vždy odpovědností objektivní, nezáleží na tom, zda vznikla z nezákonného rozhodnutí nebo nesprávným úředním postupem. To pro stát znamená, že pokud jsou splněny veškeré náležitosti odpovědnosti, není možné se této odpovědnosti zprostit. To však u poškozeného nevyklučuje spoluzavinění. Pro příklad lze uvést náleží Ústavní soudu, ve kterém nebyla stěžovateli nahrazena škoda za nesprávný úřední postup, konkrétně v jeho případě náklady řízení, a to z důvodu, že dle soudu se stěžovatel podílel na komplikovanosti a nepřehlednosti řízení před obecnými soudy a zároveň se stěžovatel podílel i na době jeho trvání.⁹⁸ Ke vzniku odpovědnosti státu je zapotřebí nezákonné rozhodnutí nebo nesprávný úřední postup, vznik škody a kauzální nexus neboli příčinná souvislost mezi vznikem škody a nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem.⁹⁹

Aby se poškozený mohl dovolávat náhrady škody pro nezákonné rozhodnutí, musí se proti původnímu rozhodnutí, které vydal jeden ze subjektů dle čl. 36 odst. 3, odvolat, podat rozklad, odpor, námitku či využít jiný prostředek podle zvláštního předpisu a v návaznosti na to musí příslušný orgán původní pravomocné rozhodnutí buď zrušit pro nezákonnost, nebo změnit. Jedná-li se o náhradu škody v souvislosti s rozhodnutím o vazbě, tak zde má poškozený právo na náhradu škody, pokud byl zproštěn obžaloby, bylo proti němu zastaveno trestní stíhání, věc byla postoupena jinému orgánu.¹⁰⁰ Pro možnost uplatnění náhrady škody u příslušného ministerstva nebo jiného ústředního správního orgánu musí účastník „získat“ rozhodnutí o tom, že původní rozhodnutí bylo nezákonné. Následně svou žádost společně s rozhodnutím o nezákonném rozhodnutí předloží

⁹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. I. ÚS 165/99

⁹⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1329

¹⁰⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 384

ústřednímu správnímu orgánu. V případě, že mu nebude vyhověno, má možnost uplatnit nárok soudní cestou.

Postup poškozeného při domáhání náhrady škody pro nesprávný úřední postup¹⁰¹ se nepatrně odlišuje od výše uvedeného postupu pro nezákonné rozhodnutí. Zde není potřeba, aby si účastník řízení před uplatněním náhrady škody u příslušného ministerstva nebo jiného ústředního orgánu opatřoval rozhodnutí prohlašující nesprávný úřední postup. Náhradu škody je možné uplatnit ihned. Při nevyhovění má také možnost uplatnit náhradu škody soudní cestou.

Dalšími zákony upravující odpovědnost státu za škodu jsou například zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážní, v platném znění, zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii.¹⁰²

6.5 Právo odepřít výpověď

Právo odepřít výpověď tvoří výjimku z obecné povinnosti svědčit. Každý je povinen se dostavit na předvolání před orgány činné v trestním řízení pod hrozbou uložení sankce a to i ten, na koho se vztahuje právo odepřít výpověď. Taková fyzická osoba bude orgány činnými v trestním řízení poučena o svém právu a následně ho může využít. Sankcí v případě nedostavení k výslechu je předvedení nebo peněžité pokuty.

Ať už se osoba nachází v postavení svědka či osoby podávající vysvětlení, obviněného nebo podezřelého má právo odepřít výpověď, protože zákon výslovně uvádí „každý“.¹⁰³

¹⁰¹ *za nesprávný úřední postup lze považovat postup orgánu či úřední osoby, v činnosti jiné než rozhodovací, v rozporu s právními předpisy, interními předpisy či metodickými pokyny, stejně tak jako postupy neodpovídající povaze a funkci úředního úkonu, včetně nečinnosti, opomenutí či neodůvodněných průtahů.* (ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. str. 369)

¹⁰² GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7.

¹⁰³ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. Str. 370 n.

Právo odepřít výpověď zakládá čl. 37 odst. 1 LZPS. Tento atribut tak zajišťuje každému, aby mohl před orgány činnými v trestním řízení v jakémkoliv stádiu odmítnout vypovídat za podmínek stanovených zákonem. Toto právo chrání nejenom osobu, která odmítá vypovídat, ale zároveň ochraňuje i její osoby blízké a to v případě obav osoby odmítající výpověď, že by svou výpovědí zapříčinila trestní stíhání sobě nebo osobám blízkým.

Zákon touto úpravou chce zabránit vzniku problémů mezi příbuznými osobami, které by mohli vzniknout na základě pravdivé výpovědi usvědčující blízké osoby nebo samotné osoby svědka. V podstatě vzniká zákonná ochrana vztahů mezi nejbližšími příbuznými. Odůvodnění, proč daná osoba nechce vypovídat, zde není na místě. V případě, že by došlo v této situaci k odůvodnění, mohly by na povrch vyplynout veškeré důvody obav, jež by mohly vést k trestnímu stíhání osoby samé nebo blízkých příbuzných. Proto postačí, aby osoba uvedla, že má obavu. Odepřením výpovědi se tímto způsobem považuje za věrohodné.¹⁰⁴

Nikdo nesmí být k výpovědi žádným způsobem nucen a to ani výhodou či slibem. „*Donucování svědka k výpovědi s odvoláním na nepřípustnost jeho opětovného trestního stíhání pro překážku rei iudicatae neobstojí. Výpověď svědka i za uvedených okolností může totiž přinést informace o důkazech, jež by byly s to založit nové právní posouzení předchozí věci, a založit tak důvod k obnově řízení v neprospěch obviněného v již skončeném řízení. Zásada ne bis in idem by tudíž vzhledem k možnosti obnovy řízení, nemluvě pak o možném sebeobvinění ve věci odlišné, nevytvořila bariéru k zákazu donucování k sebeobvinění podle čl. 37 odst. 1 Listiny.*“¹⁰⁵

V trestním právu je však založena výjimka z práva odepřít výpověď. Výjimku najdeme v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v § 368, kde je uveden taxativní výčet trestných činů, na které se vztahuje oznamovací povinnost.

K právu svědka odepřít výpověď se vyjádřil Ústavní soud nálezem III. ÚS 149/97 ze dne 14. 12. 1997. Ústavní soud konstatoval že, „ústavně chráněné

¹⁰⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1341

¹⁰⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 2. 2004, sp. zn. III. ÚS 26/03

právo svědka na odepření výpovědi pro nebezpečí trestního stíhání jeho nebo osob v zákoně vyjmenovaných není absolutní, v tom smyslu, že právo odepřít výpověď by se mělo vztahovat k výpovědi jako celku. Jestliže zákon vyžaduje, aby na počátku výslechu byla dána svědkovi možnost, aby spontánně a souvisle vylíčil, co o věci ví, je mu tím současně umožněno, aby ve své výpovědi pominul to, co (ze zákonem stanoveného důvodu) pokládá pro sebe (pro zákonem vyjmenované osoby) za nebezpečné; teprve tehdy, jsou-li mu kladeny upřesňující či doplňující otázky, přísluší mu oprávnění odpověď na ně odmítnout; jakými okolnostmi odepření odpovědi svědek zdůvodní, záleží přirozeně zcela na něm samotném, z hlediska soudu půjde však (s ohledem na následné rozhodnutí) vždy o kvalitu informací, kterých se mu od svědka dostane. I zde však platí, že svědek (kupř. následnými otázkami apod.) nesmí být veden, tím méně pak donucován, aby odepření výpovědi zdůvodnil způsobem, jímž by se sám ve svém ústavně chráněném zájmu ohrozil.“

6.6 Právo na právní pomoc

Právo na právní pomoc stanovené Listinou základních práv a svobod v čl. 37 odst. 2 zaručuje každému možnost zastoupení v řízení před orgány veřejné moci. Podle povahy řízení může být zastoupení buď profesionální, nebo laické (osobní obhajoba či obhajoba jinou osobou). Profesionální právní pomoc obecného charakteru je zajišťována dle zákona, č. 85/1996 Sb., o advokacii v platném znění, advokátem. V některých případech laickou právní pomoc nelze využít, konkrétně v trestním řízení a v řízení před Ústavním soudem.

Právní pomoci se lze domáhat přímo, protože se jedná o právo přímo aplikovatelné. Nelze toto ustanovení zákonem vyloučit, je možné pouze jeho omezení v případě, že jeho využití by porušovalo jiná ústavou zaručená práva či práva zaručená mezinárodní smlouvou. Právo stanovené čl. 37 odst. 2 LZPS může využít každý, aniž by potřeboval nějaký zvláštní poměr ke státu. Využít ho může občan, osoba bez občanství, cizí státní příslušník, osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům, osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům a právnická osoba. Stát je v tomto případě povinen zajistit podmínky pro to, aby na jeho území vznikla a následně byla poskytována právní pomoc.

Právní pomoc z pohledu kvalifikované právní služby je nejčastěji využívána jako právní zastoupení v řízení před soudem, jiným státním orgánem nebo orgánem veřejné správy. Základem této ústavní normy je ochrana každého před orgány veřejné moci ve všech druzích řízení. Smyslem je zabránit těmto orgánům zneužívat jejich mocenského postavení při autoritativním rozhodování o právech a povinnostech účastníků řízení.¹⁰⁶ Jak již výše zmiňuji, obecnou profesionální právní pomoc poskytují advokáti. Ti vykonávají právní pomoc za úplatu. Vedle advokátů právní pomoc vykonávají také notáři, soudní exekutoři, daňoví poradci a patentoví zástupci.¹⁰⁷

„Poskytování právní pomoci vyplývá implicitně i z ustanovení o zastupování účastníka v jednotlivých druzích řízení, byť jde o právní pomoc omezenou a poskytovanou jen v rozsahu stanoveném procesními předpisy. Takovými jsou zákonný zástupce, opatrovník, kterým může být i obec, tzv. obecný zmocněnec či jiný zástupce.“¹⁰⁸ Odborová organizace pak může být zástupcem účastníka, který je členem této organizace, v občanském soudním řízení. V občanském soudním řízení jako zástupce může vystupovat i Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, ale za podmínky, že se věc vztahuje k cizině a předmětem jednání je péče nezletilého, určení nebo změna vyživovací povinnosti, výkon rozhodnutí pro placení výživného, a také právnická osoba, jež vznikla na základě zákona o sdružování.

I stát poskytuje formou poučovací povinnosti právní pomoc. Poučovací povinnost mají státní orgány a orgány státní správy vůči účastníkům řízení. Spočívá v tom, že orgány musí poučit účastníky řízení o jejich procesních právech.¹⁰⁹ *„Cílem poučovací povinnosti soudu ve smyslu tohoto ustanovení je to, aby účastník, který si neosvojil procesní pravidla, byl informován o tom, jaká má v procesu práva a povinnosti, aby mohl před soudem vyjádřit svoji vůli takovým způsobem, aby jím provedené procesní úkony vyvolaly zamýšlené účinky a dále*

¹⁰⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 358 n.

¹⁰⁷ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. Str. 372

¹⁰⁸ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038. Str. 373

¹⁰⁹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 386

*aby splnil procesní povinnosti, které mu ukládá zákon.*¹¹⁰ Poučovací povinnost orgánů státu trvá i v případě, kdy má účastník kvalifikované právní zastoupení a i když je toto zastoupení procesní podmínkou řízení nebo i v případech tzv. nutné obhajoby v trestním řízení.

Důraz na právní pomoc v trestním právu dává jak Ústava ČR, tak mezinárodní smlouvy. Dokonce i u osob, jež mají právnické vzdělání, je stanovena povinnost kvalifikovaného právního zastoupení. To však neplatí pro dovolání v občanském soudním řízení ani v řízení o kasační stížnosti ve správním řízení. Podmínka se pak znovu objevuje před Ústavním soudem.

Již výše jsem uvedla, že kvalifikovaná právní pomoc je za úplatu. To však neplatí absolutně. Výjimku tvoří institut bezplatné právní pomoci. Ta je poskytnuta ústavním právem nemajetnému jednotlivci. Neposkytnutí bezplatné právní pomoci takové osobě by znamenalo nejenom narušení práva na právní pomoc, ale i porušení jiných práv zaručených Ústavou ČR (např. práva na rovné postavení účastníků, práva na přístup k soudu). Bezplatnou právní pomoc v trestním řízení před soudem zakotvují ustanovení o nutné obhajobě. V civilním řízení může být účastníku řízení ustanoven zástupce na jeho žádost předsedou senátu, je-li to potřeba k ochraně jeho zájmů, ale pouze za předpokladu, že tento účastník bude osvobozen od soudních poplatků a nejedná-li se o zjevně bezúspěšné uplatňování práva a je-li taková pomoc na potřebná vzhledem k předmětu řízení, nebo osobě žadatele. Je-li ustanovení zástupce pro řízení, v které je zastoupení advokátem či notářem nezbytné, nebo žádá-li si to ochrana zájmů účastníka, stanoví předseda senátu účastníkovi zástupce z řad advokátů. Zastoupení advokátem hradí v tomto případě stát, což vyplývá z majetkového a příjmového postavení účastníka, protože výše majetku a příjmu tvoří předpoklad pro osvobození od soudních poplatků.¹¹¹

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 1998, sp. zn. I. ÚS 233/97

¹¹¹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str.386n

6.7 Rovnost účastníků v řízení

Rovnost účastníků v řízení vedle čl. 37 odst. 3 LZPS garantuje i Ústava ČR v § 96 odst. 1 „*Všichni účastníci řízení mají před soudem rovná práva.*“ Zajištění rovnosti účastníků ve všech druzích řízení znamená pro účastníky řízení jeden z předpokladů pro dosažení spravedlivého procesu a hlavně spravedlivého rozhodnutí. Zároveň umožňuje účastníkům použít stejné „zbraně“ při dokazování.¹¹² Ústavní soud u toho práva upozorňuje na to, že „*zásada rovnosti účastníků řízení se týká jejich postavení procesního a nelze ji tedy vztahovat na výsledek sporu*“¹¹³

Zásadu rovnosti stran charakterizují z několika pohledů. Formální pohled na zásadu rovnosti stran lze definovat jako požadavek, aby každá procesní strana měla shodná oprávnění a povinnosti a na základě toho, měly stejné právní pozice. V dalším pohledu nepůjde jen o rovnost práv, ale o možnost, aby bylo každé straně reálně umožněno uplatnit své oprávněné zájmy v rámci procesu. Taktéž procesní záruky jsou součástí rovnosti stran. Procesní záruky rovnosti stran obsahují například nutnou obhajobu, povinné zastoupení, osvobození od soudních poplatků.¹¹⁴

Listina zaručuje rovnost účastníků v těch řízeních, kde je objektem sporu právo. Účastníky mohou být fyzické i jakékoli právnické osoby tedy i stát skrze svého zástupce. Tento princip platí pro občanské, trestní, ale i správní řízení. Jestliže by měl někdo pochybnosti u správního řízení o zásadě rovnosti stran, tak je na místě konstatovat, že u správního řízení nadřazenost veřejné moci patří pouze k exkluzivitě soudní moci, která znamená ve věci jakkoli zákonně rozhodnout.¹¹⁵

Zásada rovnosti má však v občanském soudním řízení nejpřirozenější uplatnění, protože u soukromoprávních vztahů, které jsou objektem civilního řízení, představuje rovnost účastníků jeden z pojmových znaků. Pro tento typ řízení ji ustanovuje společně s Ústavou § 18 odst. 1 občanského soudního řádu.

¹¹² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1350

¹¹³ Nález ústavního soudu ze dne 24. 6. 2002, sp. zn. IV. ÚS 140/02

¹¹⁴ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1995, 268 s. Právo a hospodářství. ISBN 34-063-9312-8 str. 125

¹¹⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 388

Soud na základě tohoto § musí zajistit účastníkům možnost stejného použití jejich práv (např. dát oběma stranám možnost vyjádřit se k důkazům).¹¹⁶

I když rovnost účastníků se nachází ve všech typech řízení, tak v trestním řízení o ní konkrétně trestní řád nehovoří ani ji nezajišťuje. Stejně tak nerozeznává pojem účastníků řízení, protože používá pojem procesních stran dle § 12 odst. 6 trestního řádu „*Stranou se rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.*“ V trestním řízení tak není možné hovořit o rovnosti účastníků, ale jen o rovnoprávném postavení stran zakládajícím se na možnosti uplatnit a prosadit svá práva. To znamená, že v řízení, které rozhoduje nestranný a nezávislý soud se rovné možnosti vztahují zejména k navrhování a předkládání důkazů jak obžalovaným (jeho zástupcem), tak státním zástupcem. Proto procesní postavení stran lze v zásadě považovat za rovné, když obě strany mají stejné právo podávat návrhy, vyjadřovat se k návrhům, důkazům, klást otázky vyslychaným osobám atd. Popsaná struktura umožňuje trestnímu řízení kompletní a všestranné objasnění věci, které by mělo vést k úplnému a řádnému zjištění skutkové podstaty.¹¹⁷ V souvislosti s trestním řízením nesmíme opomenout mezinárodní úpravu, kde rovnoprávné postavení účastníků zakotvuje ustanovení čl. 6 odst. 3 písm. d) Evropské úmluvy. Garantuje obviněnému v trestním řízení „*vyslychat nebo dát vyslychat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě.*“¹¹⁸

V odvětví správního práva se s úpravou zásady rovnosti stran setkáme v zákoně č.150/ 2002 Sb., soudní řád správní konkrétně v § 36 odst. 1 a v zákoně č. 500/2004 Sb., správní řád § 7. Zásada rovnosti stran ve smyslu soudního řádu správního již nic nového oproti výše popsané zásadě ve smyslu civilního procesu nepřináší. Dle správního řádu mají dotčené osoby jako strany řízení rovné postavení při uplatňování svých procesních práv a správní orgán je povinen

¹¹⁶ ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1995, 268 s. Právo a hospodářství. ISBN 34-063-9312-8 str. 126

¹¹⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1351 n.

¹¹⁸ LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982. Str. 363

vzhledem k dotčeným osobám postupovat nestranně a domáhat se od všech dotčených osob vykonávání jejich procesních povinností rovnou měrou.

K zásadě rovnosti stran nebo-li principu „rovnosti zbraní“ zaujal Evropský soud stanovisko. Dle Evropského soudu se jedná o jednu z hlavních součástí spravedlivého řízení znamenající možnost každé strany hájit své zájmy v procesu, přičemž strany vůči sobě nesmí mít žádnou podstatnou výhodu.¹¹⁹

6.8 Právo na tlumočníka

Právo na tlumočníka plyne z ustanovení čl. 37 odst. 4 LZPS., který stanovuje, že ten, „ *kdo prohlásí, že neovládá jazyk, jímž se vede jednání, má právo na tlumočníka* “. Poté nastupuje povinnost orgánů činných v daném řízení, aby zajistili přítomnost tlumočníka, jenž ovládá jazyk osoby prohlašující neovladatelnost jazyka českého. Tlumočník se poté účastní všech stadií jednání. Pro soudní jednání zakotvuje toto právo ještě zákon č. 99/1963 Sb., o soudech a soudcích v § 18 odst. 2.

Právo na tlumočníka Ústava nezakotvuje pouze pro občany cizího státu a příslušníky národnostních menšin, ale i pro osoby hluchoslepé či hluchoněmé. V případě výsledku těchto osob je přibrán tlumočník ústních projevů s hluchoslepy či hluchoněmými osobami.¹²⁰

Realizace a zabezpečení práva na tlumočníka je součástí nejenom práva na spravedlivý proces jako takového, ale i principu rovnosti účastníků řízení. Protože v řízení, kde by vystupovala osoba, která by nebyla schopna ovládat jazyk, z jakéhokoliv výše uvedeného důvodu, došlo by jak k porušení práva na tlumočníka, tak k zásadě rovnosti stran v řízení. U obviněného v trestním řízení by došlo i k narušení práva na obhajobu. Zajímavostí může být, že i v případě, kdy orgán činným v trestním řízení ovládá jazyk osoby potřebující tlumočníka, je tento orgán povinen tlumočníka zajistit.

Obdobnou úpravu práva na tlumočníka najdeme i v ostatních procesních rádech. V zákoně č. 500/2004 Sb., správní řád najdeme úpravu tohoto práva v §

¹¹⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1352

¹²⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1354

16. Tento § však nestanovuje pouze to, že jednání a písemná vyhotovení jsou v českém jazyce, ale také připouští předkládat dokumenty v jazyce slovenském. V situaci, kdy účastník předkládá správnímu orgánu dokument v cizím jazyce, musí zároveň předložit ověřený dokument přeložený do českého jazyka. Předchozí věta se neuplatní v případě prohlášení správního orgánu, že tento překlad nepotřebuje.¹²¹

Pro účastníky občanského soudního řízení najdeme konkrétní úpravu v § 18 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Ten stanovuje zajištění tlumočnicka osobě, která nemá za mateřský jazyk český jazyk, protože účastník občanského soudního řízení má právo jednat ve svém mateřském jazyce. Ustanovení tlumočnicka rovněž platí pro osoby neslyšící a hluchoslepé.¹²²

V trestním právu dle zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád stanoví, že trestní řízení je vedeno v českém jazyce a i všechna rozhodnutí jsou v něm vyhotovována, čímž trestní řád upravuje otázku úředního i jednajícího jazyka. Právě zde se uplatní právo na tlumočnicka, které zajistí fyzické osobě neovládající jazyk, v němž se řízení vede i rovnoprávnost a právo na obhajobu. K právu na tlumočnicka patří i povinnost orgánů činných v trestním řízení, aby zajistili, translaci veškerých rozhodnutí a popřípadě i dalších dokumentů patřících k dané trestní věci. To však neplatí, pokud po poučení obviněný prohlásí, že přeložení dané písemnosti nevyžaduje.¹²³

Garanci práva na tlumočnicka najdeme nejenom ve vnitrostátních předpisech, ale i na mezinárodní úrovni konkrétně v čl. 6 odst. 3 písm. e) Evropské úmluvy, dle kterého má obviněný právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku, jenž je používán před soudem nebo jím nehovoří. Právo na tlumočnicka rozšiřuje ještě Evropská úmluva o neprodleném srozumění obviněného s důvody obvinění v jazyce, v němž obviněný rozumí.¹²⁴

¹²¹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str 399

¹²² Podle § 18 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

¹²³ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str 398

¹²⁴ BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1 str. 620

6.9 Právo na zákonného soudce

Článek 38 odst. 1 LZPS zakotvuje právo na zákonného soudce. Jménem republiky vykonávají soudní pravomoc nezávislé soudy, to plyne z čl. 81 Ústavy ČR. To, že soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí, stanoví čl. 82 odst. 1 Ústavy ČR. Nikdo nesmí ohrožovat jejich nestrannost. Tato ustanovení rozhodně mají snahu zajistit soudci individuální nezávislost v konkrétním soudním procesu a to i s přihlédnutím na historické empirie s pokusy ovlivnit soudní rozhodnutí v souvislosti s ovlivněním samotného soudce. Postupem času se tak dospělo k tomu, že soudce má být trvale ustanovený, neodvolatelný, nepřeložitelný a vždy ho vykonává v konkrétním řízení jen ten, kdo byl do soudcovské funkce povolán zákonem. Vyjmenované požadavky mají soudci zabezpečit nezávislost a nestrannost. V tomto smyslu musíme chápat soudcovu osobní imunitu proti zásahům zvenčí a zesilování právní ochrany jeho pozice. Proto je zapotřebí uznávat i důvody, pro které byla ústavou zakotvena ochrana soudce v zájmu zaopatření jeho nezávislosti a nestrannosti a ochrana proti možnosti výměny soudce v dané věci dle potřeby.

Koncept zákonného soudce doplňuje LZPS o příslušnost soudů i soudce, kterou stanoví zákon. Právo na zákonného soudce vyložený v souvislosti s dodatkem příslušnosti znamená, že zákonným soudcem je pouze ten, kdo je řádně určen jako soudce příslušného soudu, u soudu, který je příslušným pro řešení konkrétní věci.¹²⁵

Příslušnost ve smyslu LZPS tvoří zákonné obsazení soudu, zákonem stanovená věcná, místní a funkční příslušnost a podmínky stanovené v zákoně č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

Vedle procesních pravidel při určování příslušnosti soudů existuje princip přidělování soudní agendy, určení obsazení soudů a složení senátů na základě pravidel, které jsou obsaženy v rozvrhu práce soudů. Rozvrh práce stanovuje pravidla, podle kterých je věc přidělena konkrétnímu soudci. V podstatě se jedná o dokument, jenž je vydán na období každého kalendářního roku předsedou příslušného soudu. Předseda vydá rozvrh práce až po projednání se soudcovskou

¹²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 1995, sp. zn. III. ÚS 90/95

radou společně s výhradou změny za určitých okolností. Rozvrh práce vytváří každý soud dle svých kritérií. Za splnění podmínek jako nestrannost a nezávislost soudce, předvídatelnost, transparentnosti přidělování a stálost tohoto systému. Změny rozvrhu jsou možné jen na základě dopředu stanovených pravidel a za určitých okolností. Do rozvrhu práce může kdokoliv nahlížet či z něho pořizovat výpisy (opisy). Veřejný přístup společnosti zajišťuje kontrolu dodržování tohoto principu a zejména předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu.¹²⁶ Běžně je rozvrh soudů zveřejňován na internetových stránkách soudů.

6.10 Zásada veřejnosti jednání

„Zásada veřejnosti jednání je všeobecným požadavkem transparentnosti soudní moci, veřejnou kontrolu i potencionální výchovnou činnost soudu. Veřejnost může být vyloučena pouze v zákonem stanovených případech.“¹²⁷

V ústavním pořádku České republiky najdeme zásadu veřejnosti nejenom LZPS čl. 38 odst. 2, kde je upravena společně se zásadou soudního řízení bez zbytečných průtahů, soudní řízení v přítomnosti fyzické osoby, o níž se v řízení jedná a právem účastníka vyjádřit se ke všem prováděným důkazům, ale i v Ústavě ČR. Konkrétně v ustanovení čl. 96 odst. 2 *„Jednání před soudem je ústní a veřejné; výjimky stanoví zákon. Rozsudek se vyhláší vždy veřejně.“*

Tuto zásadu dnes nelze vykládat pouze jako umožnění přístupu veřejnosti na jednání. S ohledem na vývoj společnosti a zejména vývoj technických prostředků musí být zásada přizpůsobena. Snahu o přizpůsobení projevila zákonodárce v zákoně o soudech a soudcích v § 6, kterým rozvíjí zásadu o možnost uskutečňovat (pořizovat) obrazové či zvukové přenosy s předchozím souhlasem předsedy senátu nebo samosoudce.¹²⁸

Z hlediska jednotlivých řízení před soudem je zásada veřejnosti důležitá zejména pro trestní řízení. Zásadu obsahuje trestní řád v § 2 odst. 10 a 11.

¹²⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1360 n.

¹²⁷ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 402

¹²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2672/07

Odstavce stanovují projednání trestních věcí veřejně takovým způsobem, aby se občané mohli projednávání zúčastnit a také jej sledovat. Zpřístupnění jednání široké společnosti má několik funkcí – kontrolní, ochranou, výchovnou a preventivní. Funkce kontrolní spočívá v kontrole řádného výkonu soudnictví veřejností. Funkci ochrannou má především princip veřejnosti pro osoby, které se účastní hlavního líčení či veřejného zasedání, kterým má zabezpečit ochranu práv. Zásada veřejnosti poskytuje soudu v rámci trestního řízení plnit výchovnou i preventivní funkci. Pro společnost to představuje jeden z neúčinnějších prostředků, aby nedocházelo k trestné činnosti nebo se jí zamezilo.

V rámci trestního řízení se veřejnost účastní zejména hlavního líčení a veřejného zasedání. Opačnou zásadu pak v trestním řízení najdeme v přípravném řízení. Důvodem je, aby orgány činné v trestním řízení mohly co neefektivněji vyšetřovat a odhalit trestnou činnost. Vyloučení veřejnosti v řízení před soudem upravuje § 200 odst. 1 trestního řádu a v trestním řízení proti mladistvým § 64 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Rozhodnutí o vyloučení veřejnosti může být dvojího druhu. V prvním případě, pokud je jednání neveřejné, může být jednotlivým osobám povoleno, aby se jednání zúčastnili. V druhém případě se bude jednat o jednání veřejné a pouze některým osobám bude zakázána účast na jednání a to z důvodu vhodnosti, tak lze rozhodnout u osob nezletilých, ale i u osob zletilých, hrozí-li obava, že budou narušovat průběh jednání. Dojde-li k vyloučení veřejnosti v hlavním líčení či veřejném zasedání je vždy nutné vyhlásit rozhodnutí veřejně. Také poskytování informací o trestním řízení sdělovacím prostředkům je projev zásady veřejnosti.¹²⁹

V občanském soudním řízení § 116 občanského soudního řádu navazuje na § 38 odst. 2 LZPS a stanovuje veřejné jednání s výjimkou jednání, jež vedou notáři jako soudní komisaři. Vyloučení veřejnosti stanoví § 116 odst. 2 občanského soudního řádu „*Veřejnost může být pro celé jednání nebo pro jeho část vyloučena, jen kdyby veřejné projednání věci ohrozilo tajnost utajovaných informací chráněných zvláštním zákonem, obchodní tajemství, důležitý zájem účastníků nebo mravnost.*“ Stejně jako v trestním řízení lze rozhodnout o vyloučení veřejnosti dvojím způsobem.

¹²⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1367 n.

I v případě správního soudnictví je jednání zásadně veřejné a rozsudek se vyhlašuje veřejně a ústně.

6.11 Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege

Mezi skupinu práv vytvářející právní stát patří i princip nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege nazýván také jako zásada zákonnosti. Zásada není trestného činu bez zákona, není trestu bez zákona, je vyjádřena v trestním zákoníku v § 12 odst. 1. Trestní zákoník navazuje svou úpravou na čl. 39 LZPS.

Na úrovni mezinárodního práva je vnitrostátní úprava tohoto principu v souladu s čl. 7 Evropské úmluvy stanovíci „Nikdo nesmí být odsouzen za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, nebylo podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva trestným činem. Rovněž nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu.“ Znění článku by mohlo nasvědčovat tomu, že se článek omezuje pouze na zákaz retroaktivity. Ale podle výkladu Evropského soudu pro lidská práva tomu tak není. Ten ve svém výkladu uvádí, že článek zakotvuje i zásadu zákonnosti.¹³⁰

Při výkladu zásady nullum crimen sine lege používáme čtyři přívlastky, které konkretizují danou zásadu do určitých situací určených zákonodárci. K přívlastkům scripta, certa, stricta, praevia zákonodárci ještě uvádí, že trestněprávní předpisy musí být aplikovány vždy nezávislými soudy a použití principů musí být vůči všem občanům shodné.

Nullum crimen sine lege scripta znamená požadavek písemné formy, která je obsažena v zákoně, tj. pouze psané trestní právo obsažené v zákoně (v mezinárodní smlouvě podle čl. 10 Ústavy ČR) je pramenem trestního práva. O pramen se nejedná v případě obyčeje ani správního nebo soudního rozhodnutí. Stejně tak z pohledu právní síly musí jít o zákon nikoliv o podzákoný právní předpis či interní předpis.

¹³⁰ ŠÁMAL, Petr. *Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného*. Bulletin advokacie 10/2009. Str. 22 [online databáze beck-online.cz]

Ze zásady Nullum crimen sine lege certa vyplývá požadavek určitosti. Pro trestněprávní normy požadavek určitosti znamená, že obsah normy je jasně, přesně, srozumitelně a dostatečně určitě stanoven a v žádném případě by neměli vzniknout pochybnosti o tom, jaké jednání je trestné a jaké ne. Požadavek určitosti stanovuje také jasné vymezení jednotlivých kategorií trestních deliktů, aby byly od sebe navzájem jasně odlišeny.

Požadavek nullum crimen sine lege stricta lze vyložit jako zákaz analogie v neprospěch pachatele trestného činu. Není možné pomocí analogie rozšiřovat podmínky trestní odpovědnosti a ukládání trestních sankcí. Analogii možno použít pouze trestním právu hmotném ve prospěch pachatele. V případě trestního práva procesního je použití analogie obecně přípustné.¹³¹

Princip nullum crimen sine lege praevia můžeme interpretovat jako zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele (viz níže). K tomuto principu se také vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu. Podle Ústavního soudu z principu jasně vyplývá, že skutek, za který je pachatel potrestán, musí být po celou dobu jeho páčání trestný, zpětná účinnost trestního zákona je absolutně vyloučena. Není přípustná ani u trvajících či pokračujících trestných činů, ačkoliv doba spáchání skutku obsahuje jak dobu před stanovením trestnosti tak dobu po stanovení trestnosti. Stanovit trestnost jednání až po dni účinnosti trestní normy.¹³²

6.12 Rozhodnutí o vině a trestu

V Listině základních práv a svobod stanovil zákonodárce stejně jako v Ústavě ČR, že pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

Přípustnost trestního stíhání před soudy je možné pouze na základě obžaloby podané státním zástupcem. Výjimku tvoří trestné činy taxativně vyjmenované v § 163 trestního řádu, které mohou být stíhány pouze se souhlasem poškozeného. Přičemž osoba poškozeného musí být v příbuzenském vztahu k pachateli. Souhlasu však není třeba v každém případě, například pokud byla

¹³¹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. aktualiz. vyd. Praha, 2006, 823 s. ISBN 80-720-1630-X. str. 25 n.

¹³² Nález Ústavního soudu ze dne 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10

trestným činem způsobena smrt, nebo poškozeným byla osoba mladší 15 let. Obžalobu státní zástupce podá i bez souhlasu.¹³³

6.13 Presumpce nevinny

Zásadu presumpce nevinny na úrovni ústavních zákonů zakotvuje čl. 40 odst. 2 LZPS. Stanovuje že „*každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.*“. Jedná se o jednu z hlavních zásad trestního řízení patřící mezi principy práva na spravedlivý proces. Mimo LZPS ustanovuje zásadu presumpce nevinny trestní řád v § 2 odst. 2 a Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 3 odst. 5.

V souvislosti s touto zásadou má obviněný právo, aby s ním bylo zacházeno jako s kteroukoli jinou osobou, tedy bez předsudků viny až do doby než bude vyslovena jeho vina pravomocným rozsudkem. Předsudky viny mohou způsobit obviněnému snížení jeho postavení ve společnosti. Praxe však často potvrzuje opak. Velmi často dochází k tomu, že pouhá účast osoby v trestním řízení v postavení obviněného způsobuje dané osobě ve společnosti újmu na cti či zostuzení.

Podstatným znakem presumpce nevinny je ochrana cti a dobré pověsti osoby. Nelze vyvozovat vinu ze samotné skutečnosti, že je někdo trestně stíhán. Zvláštností není střed zásady presumpce nevinny s jinou ústavně právní zásadou zvláště se zásadou svobody projevu a právem na informace. Jedná se o velmi častý problém moderní společnosti, kdy dojde k porušení principu presumpce nevinny nevhodnou medializací určitého trestního případu ve sdělovacích prostředcích. Proto zákonodárce stanovil povinnost respektovat zásadu presumpce nevinny při poskytování informací o trestním řízení v § 8a odst. 1 trestního řádu.

Samotné trestní řízení ovlivňuje zásada presumpce nevinny v několika oblastech. První z nich je dokazování. V rámci dokazování není obviněný povinen dokazovat svou nevinu. Naopak orgány činné v trestním řízení jsou povinny prokázat obviněnému jeho vinu zákonnými prostředky a to bezpečně, aby mohl

¹³³ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-807-3801-038. Str. 385

být vynesena odsuzující rozsudek, v němž je vina prokázána nepochybně. Další oblastí, kde se projevuje tato zásada, je při rozhodování orgánů činných v trestním řízení ve spojitosti se zásadou *in dubio pro reo* – v pochybnostech ve prospěch obviněného. Jestliže zůstanou pochybnosti o vině obviněného i po provedení všech dostupných důkazů a není možné tyto pochybnosti vyvrátit jinými důkazy, vyhlásí soud zprošťující rozsudek. Poslední oblastí, kde používají orgány činné v trestním řízení zásadu *presumpce nevinny*, je při zacházení s obviněným. V tomto případě musí orgány činné v trestním řízení jednat s obviněným nestranně a nezaujatě. Pro orgány činné v trestním řízení to znamená nejenom povinnost objasňovat jak důkazy svědčící v neprospěch obviněného, tak důkazy svědčící ve prospěch obviněného, ale i povinnost poučit obviněného o jeho právech.¹³⁴

Zásada *presumpce nevinny* stejně jako jiné principy práva na spravedlivý proces zakotvují i mezinárodní smlouvy zavazující Českou republiku. Ustanovení této zásady obsahuje jak Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v čl. 14 odst. 2 „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina.*“, tak Evropská úmluva o lidských právech a základních svobod v čl. 6 odst. 2 „*Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.*“ Oproti vnitrostátní úrovni má formulace zásady *presumpce nevinny* v Evropské úmluvě všeobecnější charakter. Trestní řád stanovuje použití této zásady do pravomocného rozsudku, zatímco Evropská úmluva musí zohlednit i ostatní právní řády, kde řízení týkající se viny nekončí vždy odsuzujícím rozsudkem.¹³⁵

6.14 Právo na obhajobu

Jedná se o obecnou zásadu trestního práva. Právo na obhajobu garantuje LZPS v čl. 40 odst. 3., podle kterého „*Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím*

¹³⁴ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5., aktualiz. vyd., V nakl. Linde 1. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-641-9. Str. 113 n.

¹³⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5., aktualiz. vyd., V nakl. Linde 1. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-641-9. Str. 114

obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem. Zákon stanoví, v kterých případech má obviněný právo na bezplatnou pomoc obhájce.“ LZPS zajišťuje toto právo „pouze“ obviněnému. Trestní řád, který zakotvuje právo na obhajobu na zákonné úrovni v § 2 odst. 13, ho nejenom potvrzuje, ale dále rozšiřuje jeho použití i na osobu podezřelého. Formulace práva na obhajobu je totiž oproti LZPS v trestním řádu obecnější. Podle trestního řádu je subjektem práva na obhajobu „ten, proti němuž se vede trestní řízení.“ Touto osobou se rozumí osoba podezřelá ze spáchání trestného činu, obviněný, obžalovaná a odsouzený.

Obsah práva na obhajobu tvoří zejména:

A) materiální obhajoba, která znamená, že obviněný má možnost se hájit sám a podle vlastního uvážení. Především ve smyslu účastnit se osobně na projednání věci před soudem, právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, právo uvádět okolnosti sloužící k jeho obhajobě, právo podávat návrhy na provedení důkazů, právo podávat opravné prostředky.

B) formální obhajoba spočívající v právu mít obhájce, radit se s ním o způsobu obhajoby, právo na ustanovení obhájce a právo na účast obhájce u procesních úkonů. Institut nutné obhajoby podle § 36 a 36a trestního řádu stanovuje případy, kdy musí mít obviněný obhájce i v případě, že si ho výslovně nepřeje.

C) právo požadovat od orgánů činných v trestním řízení, aby při zjišťování skutkového stavu zvolili takový postup, který povede k objasnění věci, o které nebudou důvodné pochybnosti a právo vyžadovat objasnění okolností svědčící ve prospěch obviněného se stejnou pečlivostí jako okolností svědčící v neprospěch obviněného a provádět tyto důkazy i bez návrhu.¹³⁶

I k právu na obhajobu se ve své judikatuře vyslovil Ústavní soud. Jedním ze zajímavých nálezů je sp. zn. III. ÚS 312/98, ve kterém upozorňuje, jakým způsobem obecné soudy porušují právo na obhajobu. Jako první situaci uvádí, kdy obecný soud rozhoduje ve veřejném zasedání, aniž by o tomto vyrozuměl řádně a včas obžalovaným zvoleného obhájce a jako druhou rozhodnul-li odvolací soud o stěžovateli odvolání v posuzované věci, aniž by měl prokázáno, že byla poskytnuta lhůta všem zvoleným obhájcům k přípravě k veřejnému zasedání.

¹³⁶ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5., aktualiz. vyd., V nakl. Linde 1. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-641-9. Str. 151 n.

6.15 Právo obviněného odepřít výpověď

Právo odepřít výpověď zakotvuje čl. 40 odst. 4 LZPS. Konkrétnější úpravu o výpovědi obviněného obsahuje trestní řád v § 92.

Právo obviněného odepřít výpověď obsahuje nejen právo odmítnout se k věci vyjádřit, ale také vypovídat způsobem, který považuje za vhodný. Vhodný způsob výpovědi může pro obviněného znamenat i nepravdivou výpověď. Úkolem orgánů činných v trestním řízení je prověřit každou výpověď a to bez ohledu na její pravdivost. Pokud vyjde najevo, že pachatel vypovídal pravdu a v souvislosti s tím vyjádřil lítost, soud k tomu přihlédně jako k polehčující okolnosti. Naopak k nepravdivé výpovědi nelze přistupovat jako k okolnosti přitěžující, zde bude pouze na orgánech činných v trestním řízení, aby prokázaly trestné jednání samy.

S tímto právem se také váže povinnost orgánů činných v trestním řízení. Jsou vždy povinny poučit obviněného o jeho právech, a tedy i o právu odepřít výpověď. Není ani možné obviněného jakýmkoliv způsobem nutit k výpovědi. Při porušení těchto zásad dochází k porušení práva na spravedlivý proces.¹³⁷

6.16 Ne bis in idem, res iudicata

Zásada ne bis in idem – ne dvakrát o tomtéž představuje jednu z nejvýznamnějších procesních zásad, která má svůj původ již ve filozofické podstatě trestního práva.

Obecně se jedná o princip garantující v jakémkoliv právním procesu (trestním, občanském, přestupkovém, správním, daňovém), že o již pravomocně rozhodnuté věci nebude znovu rozhodováno. Hlavním úkolem této zásady je zaručit osobám právní jistotu.¹³⁸ Zásada ne bis in idem je obsahem čl. 40 odst. 5 společně se zásadou res iudicata. Její výklad například v rámci občanskoprávních

¹³⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2.*, rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1393 n.

¹³⁸ Pipek, Jiří. *Princip ne bis in idem v konkurenci jurisdikcí*. *Trestněprávní revue*, 4/2004., Str. 97 [online databáze beck-online.cz]

věcí může znamenat, že není možné vymoci dvakrát dlužnou částku od dlužníka ze stejného právního titulu.¹³⁹

Rozdílnou formulaci zásady *ne bis in idem*, která je pro ČR závazná najdeme v Dodatkovém protokole č. 7 k Evropské úmluvě. Oproti české úpravě má konkrétnější charakter. Zatímco český právní řád používá *ne bis in idem* o tomtéž činu, Evropská úmluva konkrétně vymezuje *ne bis in idem* o tomtéž trestném činu. Proto jak jsem již výše uvedla, podle českého právního řádu lze použít tento princip v jakémkoliv právním procesu. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech garantující princip *ne bis in idem* používá pouze slovo „čin“.¹⁴⁰

Také zásada *res iudicata* platí pro všechna soudní řízení a je jedna ze základních zásad. V překladu princip znamená překážka věci pravomocně rozhodnuté. Pro soudní řízení to znamená, že pokud bylo o věci již jednou pravomocně rozhodnuto, není možné, aby o věci probíhalo řízení. K této podmínce se přihlíží kdykoliv v řízení. Pokud soud tuto překážku zjistí, okamžitě řízení zastaví. Zákon stanoví druhy pravomocných rozsudků, které tuto překážku netvoří a připouští výjimky na základě mimořádných opravných prostředků.¹⁴¹

6.17 Zákaz retroaktivity

Zákaz retroaktivity nebo-li zákaz zpětné účinnosti jednotlivých právních norem je jedna ze zásad promítající se především v trestním právu. Zásadu zakotvuje LZPS v čl. 40 odst. 6. Stanovuje, že „*trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.*“ Princip odmítající zpětnou časovou působnost na zákonné úrovni obsahuje trestní zákon v § 16 odst. 1. Velmi důležitá je při použití zásady zákazu retroaktivity druhá věta uvedeného ustanovení. Ta svým způsobem zvýhodňuje postavení obviněného. Dojde-li k

¹³⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12. Str. 1394

¹⁴⁰ Pipek, Jiří. *Princip ne bis in idem v konkurenci jurisdikcí*. *Trestněprávní revue*, 4/2004., Str. 97 [online databáze beck-online.cz]

¹⁴¹ HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

hmotné změně trestního zákona, který bude pro obviněného příznivější ve smyslu celkového výsledku trestnosti. Použije se zákona pozdějšího.¹⁴²

K zákazu retroaktivity se mnohokrát také vyjádřil Ústavní soud. V judikátu sp. zn. III. ÚS 611/01 zdůraznil, že ačkoliv se čl. 40 odst. 6 výslovně týká úpravy trestního práva, je nutné připomenout čl. 1 Ústavy, ze kterého lze odvodit působení zákazu zpětné účinnosti i pro další odvětví. Jelikož zákaz retroaktivity vychází z požadavku právní jistoty a je součástí základních prvků právního státu. Ústavní soud také v tomto judikátu obecně definoval pojem zákazu retroaktivity. „*Zákaz retroaktivity spočívá v tom, že podle současné právní normy zásadně není možné posoudit lidské chování, právní skutečnosti či právní vztahy, jež se uskutečnily dříve, než právní norma nabyla účinnosti. Zákaz zpětné účinnosti právních norem vychází z principu, podle něhož každý musí mít možnost vědět, které jednání je zakázané, aby mohl být za porušení zákazu volán k odpovědnosti. Tento zákaz souvisí i s funkcí právních norem, které svým adresátům ukládají, jak se mají chovat po jejich účinnosti, a proto zásadně platí jen do budoucna.*“¹⁴³

¹⁴² KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 411 n.

¹⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 611/01

7 Instituce zaručující právo na spravedlivý proces

Kapitolu budu věnovat nejdůležitějším institucím, které zaručují ochranu práva na spravedlivý proces na vnitrostátní a evropské úrovni. Neboť základním prostředkem ochrany práva na spravedlivý proces v právním státě musí být právní cesta tj. postup stanovený právními předpisy upravující řízení před k tomu určenými orgány.¹⁴⁴

7.1 Ústavní soud České republiky

I když jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci, jež vykonávají nezávislé soudy jménem republiky, tak jen Ústavní soud jako specializovaný orgán se zabývá kontrolou ústavnosti a plní i jiné rozhodovací úkoly ústavněprávního charakteru.¹⁴⁵ Častokrát Ústavní soud ve svých judikátech zmínil, že je orgán systémově a funkčně nezávislý na obecných soudech a stojí mimo soustavu obecných soudů. Ústavní soud se tak necítí být oprávněn zasahovat ve všech případech do rozhodovací činnosti obecných soudů, ale jen v situacích, kdy činnost obecných soudů porušuje zásady ústavnosti a zvláště zásady vyplývající z Listiny základních práv a svobod. Taktéž Ústava ČR rozeznává odlišnost Ústavního soudu od obecných soudů a to na základě vázanosti soudce při rozhodování. Soudce Ústavního soudu zavazuje při jeho rozhodování ústavní pořádek a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o ÚS“), ale soudce obecného soudu váže zákon a mezinárodní smlouva závazná pro Českou republiku. Zároveň má soudce obecného soudu možnost zvážit soulad zákona či mezinárodní smlouvy s ústavním zákonem. V případě pochyb o souladu zákona či mezinárodní smlouvy s ústavním zákonem předloží soudce obecného soudu věc Ústavnímu soudu k posouzení.¹⁴⁶

Ústavní soud dle Ústavy ČR by měl být orgán, jak jsem již výše zmínila, abstraktní a konkrétní kontroly ústavnosti. To znamená, že do jeho pravomoci

¹⁴⁴ FILIP, Jan. *Ústavní právo*. Vyd. 1. Masarykova univerzita, 1993, 154 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 53. ISBN 80-210-0649-8. Str. 151

¹⁴⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 1119 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-905. Str. 939

¹⁴⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň, 2006, 759 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4. Str. 500 n.

bude spadat jak řešení rozporů mezi mezinárodními smlouvami, zákony a jinými právními předpisy ústavními zákony, ale i projednávání individuálních stížností při porušování zákonnosti a ústavnosti.¹⁴⁷ Přehled o rozhodovací činnosti Ústavního soudu taxativně vymezuje čl. 87 odst. 1, 2 Ústavy ČR¹⁴⁸.

Z pohledu práva na spravedlivý proces je pro jednotlivce nejdůležitější pravomoc Ústavního soudu spočívající v rozhodování o ústavních stížnostech dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR. Přičemž ústavní stížnost představuje pro jednotlivce právě onen specifický prostředek k ochraně ústavně zaručených základních práv a svobod. Aby bylo možné podat ústavní stížnost proti rozhodnutí či zásahu orgánu veřejné moci, musí být splněno několik podmínek. Podat ústavní stížnost může pouze aktivně legitimovaný subjekt, kterým je zde jak fyzická, tak právnická osoba. Vadnost napadeného rozhodnutí musí spočívat v nedodržení ústavně zaručených práv a svobod, nikoliv pouze v objektivní chybě. Pro podání ústavní stížnosti také musíme splnit požadavek subsidiarity tj. vyčerpat všechny ostatní prostředky ochrany, které jsou poskytovány vnitrostátním právním řádem a musí být směřována buď proti pravomocnému rozhodnutí, nebo proti zásahu

¹⁴⁷ GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 516 s. ISBN 978-80-7380-423-7. Str. 216

¹⁴⁸ (1) Ústavní soud rozhoduje

- a) o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem,
 - b) o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem,
 - c) o ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu,
 - d) o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod,
 - e) o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora,
 - f) v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkcí poslance nebo senátora podle čl. 25,
 - g) o ústavní žalobě Senátu proti prezidentu republiky podle čl. 65 odst. 2,
 - h) o návrhu prezidenta republiky na zrušení usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu podle čl. 66,
 - i) o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodního soudu, které je pro Českou republiku závazné, pokud je nelze provést jinak,
 - j) o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony,
 - k) spory o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřísluší-li podle zákona jinému orgánu.
- (2) Ústavní soud dále rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a a čl. 49 s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být smlouva ratifikována.

orgánu veřejné moci. Nelze podat ústavní stížnost proti osobám soukromého práva, ač porušují základní práva a svobody stěžovatele.¹⁴⁹

Podat návrh ústavní stížnosti musí stěžovatel do 60 dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku. Pokud takového prostředku není, běží stěžovateli lhůta 60 dní od doby, kdy se dozvěděl o zásahu veřejné moci do jeho ústavně zaručených práv a svobod nejpozději však do jednoho roku od takového zásahu. Pokud Ústavní soud návrh neodloží nebo neodmítne, rozhodne ve věci nálezem. Nálezem může Ústavní soud věc: zamítnout, zčásti zamítnout, zčásti vyhovět či vyhovět.

Ústavní soud ve vyhovujícím nálezu musí zejména vyslovit porušené ústavně zaručené právo či svobodu, s tím i porušené ustanovení ústavního zákona a způsob porušení. Poté se obsah nálezu liší podle toho, zda Ústavní soud rozhoduje o ústavní stížnosti proti rozhodnutí nebo proti zásahu orgánu veřejné moci. V prvním případě Ústavní soud postupuje, dle principu kasace tzn., že napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci zruší. V druhé situaci Ústavní soud zakáže orgánu veřejné moci pokračovat v porušování základních práv a svobod a zároveň mu přikáže, aby obnovil stav, který tu byl před porušováním základních práv a svobod. Dle § 74 zákona o ÚS lze podat společně s ústavní stížností ještě návrh na zrušení zákona či jiného právního předpisu nebo jednotlivých ustanovení, na základě kterých vznikla skutečnost, jež je objektem ústavní stížnosti, tvrdí-li stěžovatel, že jsou v rozporu s ústavním zákonem či s jiným právním předpisem. Rozhodnutí vydaná v souvislosti s ústavními stížnostmi nemají obecnou právní závaznost.¹⁵⁰

7.2 Evropský soud pro lidská práva

Jedná se mezinárodní soudní orgán, který je součástí kontinentálního právního systému. Soud vznikl, jak jsem již popsala v kapitole Prameny práva na spravedlivý proces, v rámci Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla vydána Radou Evropy. Evropský soud pro lidská

¹⁴⁹ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 2., zcela přepracované a aktualizované vyd. Praha: Linde Praha, 2001. ISBN 80-720-1308-4. Str. 69 n.

¹⁵⁰ PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 1119 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-905. Str. 960 n.

práva (dále jen „ESLP“) byl vytvořen pro zabezpečení ochrany lidských práv a základních svobod garantovaných v Evropské úmluvě. Stížnost lze tedy podat proti smluvnímu státu Evropské úmluvy. Rovněž však stížnost může vznést i jiný smluvní stát.

Řízení před ESLP zakotvuje Evropská úmluva a Jednací řád. Přestože oficiálními jednacími jazyky byly ustanoveny anglický a francouzský jazyk, mají stěžovatelé právo se domáhat svého práva u soudu v oficiálním jazyku smluvního státu a to až do doby, než ESLP rozhodne o předání stížnosti k vyjádření. Před soudem zastupují jednotlivé smluvní strany zmocněnci. Nevládní organizace, skupiny jednotlivců či fyzické osoby mohou podávat stížnosti samy. Tyto stížnosti nazýváme jako individuální. Jako mezistátní stížnost pak nazýváme stížnosti podané smluvními státy. Stížnost lze podat samostatně nebo na základě plné moci prostřednictvím právního zástupce. Jinak je právní zastoupení stran nutné až od doby, kdy ESLP rozhodne o přípustnosti stížnosti a předá ji druhé straně. Stížnost se podává vždy písemně a samotné řízení před ESLP není zpoplatněno.

Z hlediska práva na spravedlivý proces je pro jednotlivce zásadní individuální stížnost. Individuální stížnost musí stěžovatel směřovat vždy proti smluvnímu státu, jenž vydal napadané rozhodnutí, které zasáhlo dle stěžovatele do jeho práv zaručených v Evropské úmluvě a jejích protokolech. Stížnost musí splňovat náležitosti uvedené v Jednacím řádu a především musí stěžovatel vyčerpat veškeré vnitrostátní prostředky nápravy. Lhůta pro podání stížnosti činí šest měsíců, která plyne od okamžiku doručení konečného vnitrostátního rozhodnutí. Pouze aktivně legitimovaná osoba je oprávněna tuto stížnost podat.¹⁵¹

ESPL, stejně jako v předchozím případě Ústavní soud, může rozhodnout několika způsoby. Z hlediska individuální stížnosti ELSP vydává rozhodnutí či rozsudek. Drtivá většina stěžovatelů se však nesetká ani s rozhodnutím či rozsudkem, ale s dopisem o jedné straně. Tento dopis sděluje stěžovateli, že jeho stížnost nezakládá pochybnost o tom, že by došlo k porušení práv a svobod garantovaných Evropskou úmluvou nebo jejími protokoly.¹⁵²

¹⁵¹ KLÍMA, Karel. *Evropské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-807-3803-353. Str. 474 n.

¹⁵² BOBEK, Michal a Zdeněk KÜHN. *Judikatura a právní argumentace*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Auditorium, 2013. ISBN 978-80-87284-35-3. Str. 308

Pokud soud ve věci vydá rozsudek, tak se nejčastěji bude jednat o rozsudek deklaratorní povahy, konstatující způsob porušení. Může však obsahovat i prvek konstitutivní, zakládající státu povinnost zaplatit stěžovateli finanční kompenzaci z titulu spravedlivého zadostiučinění. Dohled nad výkonem rozsudků vykonává Výbor ministrů Rady Evropy.¹⁵³

¹⁵³ KLÍMA, Karel. *Evropské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-807-3803-353. Str. 483

8 Závěr

Téma „Právo na spravedlivý proces“ jsem si také vybrala z důvodu, že v budoucnosti bych ráda využila své znalosti ze studia na právnické fakultě v oboru soudnictví. Podle mého názoru je velmi důležité, aby každé řízení probíhající před orgány veřejné moci, bylo spravedlivé a to i v případě, že se bude v daném řízení jednat o osobu, která se absolutně zachovala proti lidským kodexům. Zde možná bude dodržení práva na spravedlivý proces ještě důležitější, než by se mohlo zdát, protože právě takovým jednotlivcům je potřeba ukázat na jakých principech lidská společnost stojí.

Z obsahu diplomové práce jasně vyplývá, jakými aspekty práva na spravedlivý proces jsem se zabývala. Oproti původním zásadám jsem osnovu rozšířila o kapitolu Doktrína práva na spravedlivý proces a to z důvodu, že jsem považovala za důležité vyčlenit tuto část jako samostatnou. I když původně měla být součástí kapitoly Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces. Postupné zpracování diplomové práce mě však přesvědčilo o opaku.

Myslím se, že stanovený cíl, kterým bylo podat srozumitelný a jednotný pohled na danou problematiku, jsem splnila. A to především strukturou textu, jenž na sebe vzájemně navazuje a čtenáři tak podává ucelený názor na problematiku. Čtenář v práci nalezne, jak prvotní historické zakotvení práva na spravedlivý proces, které bylo výsledkem snah zaručit určitá práva jednotlivci, tak prameny garantující mu jeho práva před orgány veřejné moci v současné době. Garanci lidských práv a základních svobod čtenář shledá nejenom na vnitrostátní, ale i mezinárodní úrovni. Tyto záruky neznamenají pro jednotlivce pouze právo na spravedlivý proces, ale také ochranu před „minulým režimem“ a záruku demokratického právního státu. Zařazení práva na spravedlivý proces mezi ostatní základní práva čtenáři podá nejen údaj o jeho postavení, ale také představí jednotlivé skupiny, do kterých lze členit lidská práva a základní svobody, kdy hlediska členění se v literaturách odlišují. Za velice zajímavou považuji pro čtenáře i kapitolu Vymezení pojmu práva na spravedlivý proces. Zde jsem se snažila vymezit vedle pojmu práva na spravedlivý proces samotné slovo spravedlnost. Ukázalo se, že jeho definice není dodnes jednotná, přestože se o jeho vymezení snaží odborníci přes dva tisíce let. Problémem tohoto slova je totiž

zejména to, že se jedná o slovo vícevýznamové tj. polysém. Usilovala jsem tedy o to, abych shrnula ta nejdůležitější pojednání o spravedlnosti, a tak co nejlépe pojem spravedlnost vymezila. Již výše zmíněná kapitola Doktrína práva na spravedlivý proces je pro mne stěžejní kapitola práce, i přestože neměla být samostatně vyčleněna. Pro mě samotnou byl překvapující počet práv tvořící institut práva na spravedlivý proces, a proto si myslím, že má i potenciál čtenáře zaujmout. V závěru své práce jsem se krátce věnovala institucím zajišťujícím právo na spravedlivý proces. Kapitola Instituce zajišťující právo na spravedlivý proces by se mohla někomu zdát jako nedostačující, ale podle mého názoru je pro mnou práci její obsah uspokojivý a to z důvodu, že cílem práce nebylo „představit“ všechny instituce poskytující ochranu práva na spravedlivý proces, ale co nejlépe zachytit samotné právo na spravedlivý proces.

Informace pro svou práci jsem čerpala z různých zdrojů, ať již to byly vysokoškolské učebnice ústavního práva, komentáře k Listině základních práv a svobod, odborné články vydané k problematice lidským právům a základním svobodám, soudní judikatura nebo „jen“ poznatky získané při právní praxi na Okresním soudě v Plzni. Doufám, že práce nebude přínosem pouze pro mou osobu, ale i pro veřejnost, která se rozhodne s prací seznámit.

Seznam zdrojů

A) České právní předpisy

Ústava ze dne 4. března 1949 rakouské říše (Stadionova)

Zákon č. 141-145 ř. z. (Prosincová ústava)

Zákon č. 121/1920 Sb., Ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky (Ústava 9. května)

Zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky

Zákon č. 141/1961Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v platném znění

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v platném znění

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční stráži České republiky, v platném znění

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění

Zákon č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky, v platném znění

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, v platném znění

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, v platném znění

Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, v platném znění

Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, v platném znění

Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), v platném znění

Zákon č.150/ 2002 Sb., soudní řád správní, v platném znění

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech

mládeže a o změně některých zákonů, v platném znění

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, v platném znění

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění

B) Právní předpisy cizojazyčné

Magna charta libertatum

Habeas corpus act

English bill of rights

Ústava USA, Dodatky k Ústavě

Deklarace práv člověka a občana

Všeobecná deklarace lidských práv, v platném znění

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, v platném znění

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, v platném znění

Listina základních práv Evropské unie, v platném znění

Jednací řád ESLP, v platném znění

C) Knižní publikace

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 3., nezměn. vyd. Překlad Antonín Kříž. Praha: Rezek, 2009, 291 s. ISBN 978-80-86027-29-6.

BERGER, Vincent. *Judikatura Evropského soudu pro lidská práva*. 7. franc. vyd. (2000), 1. čes. vyd. (2003). Praha: IFEC, 2003, xx, 769 s. ISBN 80-864-1223-7.

BLAHOŽ, Josef, Karel KLÍMA a Josef SKÁLA. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 939 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7348-1.

BOBEK, Michal a Zdeněk KÜHN. *Judikatura a právní argumentace*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Auditorium, 2013. ISBN 978-80-87284-35-3

CIMRHANZL, Tomáš. *Antická mythologie*. Vyd. 1. Ilustrace Renáta Fučíková. Praha: Aventinum, 1999, 352 s. ISBN 80-7151-118-8.

FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. Vyd. 1. Překlad Jitka Matějů, Doubavka Olšáková. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, 703 s. Dějiny států (Nakladatelství Lidové noviny). ISBN 978-807-1064-039.

FOSTER, Steve. *Human rights and civil liberties*. Harlow: Pearson Education, 2003, xlii, 463 s. ISBN 05-824-3833-0.

FILIP, Jan. *Ústavní právo*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 154 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 53. ISBN 80-210-0649-8.

- GERLOCH, Aleš, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní systém České republiky*. 5. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 4. upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 1119 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3800-239.
- HART, H. *The concept of law*. 2nd ed. New York: Oxford University Press, 1994, xii, 315 p. ISBN 01-987-6122-8.
- HENDRYCH, Dušan. *Právnický slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009, xxii, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 303 s. ISBN 80-868-9896-2.
- HOLLÄNDER, Pavel. *Základy všeobecné státovědy*. 2., rozš. vyd. (Ve Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 1. vyd.). Plzeň: Nakladatelství a vydavatelství Aleš Čeněk, 2009, 364 s. ISBN 978-807-3801-786.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 2. aktualiz. vyd. Praha, 2006, 823 s. ISBN 80-720-1630-X.
- JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 5., aktualiz. vyd., V nakl. Linde 1. vyd. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-641-9.
- KLÍMA, Karel. *Evropské právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-807-3803-353.
- KLÍMA, Karel, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 516 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4.
- KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozšířené vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 2 v. ISBN 807-380-140X-12.
- KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 759 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-738-0000-4.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1995, xvi, 247 s. Právnické učebnice (C.H. Beck). ISBN 34-064-0177-5.
- KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-056-0.
- KUBŮ, Lubomír, Pavel HUNGR a Petr OSINA. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007, 335 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-80-7201-637-2.

KUKLÍK, Jan a Radim SELTENREICH. *Dějiny angloamerického práva*. Praha: Linde, 2007, 879 s. Vysokoškolské právnické učebnice. ISBN 978-807-2016-884.

KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009, 727 p. ISBN 80-720-1741-1.

LUKÁŠEK, Libor. *Mezinárodní právo v komentovaných dokumentech*. Vyd. 1. Praha, 2011, 469 s. ISBN 978-802-4618-982.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010, 640 s. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-394.

MAN, Vlastislav a Karel SCHELLE. *Základy ústavního práva*. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Ostrava, 2009, 228 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-807-4180-330.

MAREČKOVÁ, Marie. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 449 s. Učebnice (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1502-X.

MARTIN, René a Sandrine AUGUSTA-BOULAROT. *Slovník řecko-římské mytologie a kultury*. 1. vyd. Překlad Věra Hrubanová. Praha: EWA, 1993, 303 s., xvi s. obr. příl. (barevné). ISBN 80-857-6402-4.

MOLEK, Pavel. *Právo na spravedlivý proces*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, 573 s. Ediční řada Lidská práva. ISBN 978-807-3577-483.

PAVLÍČEK, Václav. *Ústavní právo a státověda*. 1. úplné vyd. Praha: Leges, 2011, 1119 s. ISBN 978-808-7212-905.

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Překlad Karel Berka. Praha: Victoria Publishing, 1995, 361 s. ISBN 80-856-0589-9.

SVOBODA, Petr, Jiří HŘEBEJK a Vladimír ZOUBEK. *Ústavní základy správního řízení v České republice: právo na spravedlivý proces a české správní řízení*. 3. rozš. vyd. Praha: Linde, 2007, 759 s. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 978-807-2016-761.

ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 2., zcela přepracované a aktualizované vyd. Praha: Linde Praha, 2001. ISBN 80-720-1308-4.

TINDALL, George Brown a David E SHI. *Dějiny Spojených států amerických*. 5. dopl. vyd. Překlad Alena Faltýsková. Praha: NLN Nakladatelství lidové noviny, 1996, 897 s. Dějiny států. ISBN 978-807-1065-883.

ZIMEK, Josef. *Ústavnost a český ústavní vývoj*. 3. nezměn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 179 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, č. 380. ISBN 80-210-4094-7.

ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva - globalizace - bezpečnost*. 2. upr. vyd. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s. ISBN 978-807-3801-038.

ZOULÍK, František. *Soudy a soudnictví*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1995, 268 s. Právo a hospodářství. ISBN 34-063-9312-8.

D) Časopisecké publikace

GERLOCH, Aleš. *Právo na spravedlivý proces*. Právník, 1995, č. 6, s. 571-579.

HUBÁLKOVÁ, Eva. *STUČNÁ RUKOJEŤ ČESKÉHO ADVOKÁTA K EVROPSKÉ ÚMLUVĚ O LIDSKÝCH PRÁVECH*, Bulletin advokacie. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2004, zvláštní číslo Bulletinu advokacie – prosinec 2004, s. 251 (str. 114)

KOCINA, Jan. *K rozsahu aplikace zásady ne bis in idem v trestním právu*. Bulletin advokacie, 11-12/2005., Str. 34 [online databáze beck-online.cz]

PIPEK, Jiří. *Princip ne bis in idem v konkurenci jurisdikcí*. Trestněprávní revue, 4/2004., Str. 97 [online databáze beck-online.cz]

REPÍK, Bohumil. *Kdy porušení vnitrostátního práva má za následek porušení Evropské úmluvy o lidských právech*. Bulletin advokacie, 3/2001., Str. 9 [online databáze beck-online.cz]

ŠÁMAL, Petr. *Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného*. Bulletin advokacie, 10/2009. Str. 22 [online databáze beck-online.cz]

ŠEVČÍK, Vlastimil. *Ústavní soud ČR a soudy obecné*. Bulletin advokacie, 5/1997., Str. 7 [online databáze beck-online.cz]

E) Soudní judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 7. 12. 1995, sp. zn. III. ÚS 90/95

Nález Ústavního soudu ze dne 14. 12. 1997, sp. zn. III. ÚS 149/97

Nález Ústavního soudu ze dne 1. 9. 1998, sp. zn. I. ÚS 233/97

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. III. ÚS 505/98

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 312/98

Nález Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2001, sp. zn. I. ÚS 165/99
Nález Ústavního soudu ze dne 13. 6. 2002, sp. zn. III. ÚS 611/01
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 2. 2004, sp. zn. III. ÚS 26/03
Nález ústavního soudu ze dne 24. 6. 2002, sp. zn. IV. ÚS 140/02
Nález Ústavního soudu ze dne 6. 4. 2006, sp. zn. I. ÚS 182/05
Nález Ústavního soudu ze dne 22. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 54/05
Nález Ústavního soudu ze dne 14. 2. 2008, sp. zn. II. ÚS 2672/07
Nález Ústavního soudu ze dne 10. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2523/10
Nález Ústavního soudu ze dne 21. 2. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 29/11
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 3750/2011
Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2008, sp. zn. IV. ÚS 2645/07

F) Elektronické zdroje

BYDŽOVSKÁ, Marie. *Lidská práva*. [online] [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z:
<https://www.euroskop.cz/679/sekce/lidska-prava/>

EUROSKOP. *Listina základních práv EU*. [online] [cit. 18. 2. 2014]. Dostupné z:
<https://www.euroskop.cz/204/sekce/listina-zakladnich-prav-eu/>

SVOBODA, Martin. Immanuel Kant citáty. [online] [cit. 2. 1. 2014]. Dostupné z:
<http://citaty.net/autori/immanuel-kant/>

Resumé

This Thesis is focused on the theme of Right to a fair trial. The Thesis is divided into six basic chapters in which particular aspects of the Right to a fair trial are examined. Firstly, I dealt with the historical development of the Right to a fair trial in the world important documents. From those I moved to the examination of the status of this Right among other fundamental Rights. Secondly, I dealt with concept of Right to a fair trial itself where I considered as very important to this Thesis to specify this concept not only from the legal perspective. Other important part of the Thesis is formed by sources that guarantee the Right for a fair trial which are part of every democratic Law order. The main part of the Thesis is to be founded in the chapter Doctrine of the Right to a fair trial, because it describes particular parts which create altogether the Right to a fair trial. The final part is dedicated to the Constitutional Court of the Czech Republic and the European Court of Human Rights as these institutions provide preservation of human rights and fundamental freedom.

The goal of the Thesis was to create the accurate treatise about the Right to a fair trial.